

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

**Analýza mluveného projevu ve třech
generacích v Lipníku nad Bečvou**

(The Analysis of common spoken language in three
generations in Lipník nad Bečvou)

Bakalářská diplomová práce

Žaneta Menšíková

Česká filologie se zaměřením na editorskou práci ve sdělovacích
prostředcích

Vedoucí práce: Doc. Mgr. Miroslav Vepřek, Ph.D.

Olomouc 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím literatury a ostatních zdrojů uvedených v bibliografii.

V Olomouci dne 18. 8. 2015

.....

Žaneta Menšíková

Poděkování

Děkuji vedoucímu své bakalářské diplomové práce Doc. Mgr. Miroslavu Vepřkovi, Ph.D., za vstřícný přístup, cenné rady a odborné vedení této bakalářské práce. Také děkuji všem svým mluvčím za ochotu a spolupráci.

Obsah

Úvod.....	8
1. Lipník nad Bečvou	8
1.1 Obecné informace.....	8
1.2 Původ názvu města a jeho znak	8
1.3 Stručná historie města.....	10
2. Nářečí v Lipníku nad Bečvou.....	13
3. Osobnosti zabývající se lipnickým nářečím.....	15
3.1 Rudolf Kout (1876-1950).....	15
3.2 Alois Dohnal.....	16
4. Dialektologie	18
4.1 Vývoj české dialektologie	19
4.2 Vývoj nářečí	22
4.3 Rozvržení českých nářečních skupin.....	23
5. Národní jazyk a jeho útvary	24
5.1 Spisovné útvary	24
5.1 Nespisovné útvary	25
6. Praktická metodologie	26
6.1 Postup analýzy.....	26
6.2 Nejstarší generace.....	26
6.2.1 Rozbor hláskoslovný.....	27
6.2.2 Rozbor tvaroslovný	29
6.2.3 Rozbor lexikologický	30
6.2.4 Rozbor syntaktický.....	32
6.3 Střední generace	34
6.3.1 Rozbor hláskoslovný.....	34
6.3.2 Rozbor tvaroslovný	35
6.3.3 Rozbor lexikologický	36
6.3.4 Rozbor syntaktický.....	38
6.4 Nejmladší generace	39
6.4.1 Rozbor hláskoslovný.....	39
6.4.2 Rozbor tvaroslovný	41
6.4.3 Rozbor lexikologický	42

6.4.4 Rozbor syntaktický.....	44
Závěr.....	46
Anotace	48
Použité zdroje	49
Seznam příloh	52

Úvod

K vypracování této bakalářské diplomové práce mě vedly osobní důvody, a to především místo mého bydliště. Pocházím z moravského města Hodonína, od svých tří let je však mým trvalým bydlištěm Lipník nad Bečvou. Považuji se tedy za Lipeňáčku. V mé rodině se však vyskytují i členové, kteří dlouhodobě přišli do styku i s jinými nářečími, případně celými nářečními skupinami. Rozhodla jsem se tedy prozkoumat prvky řeči jednotlivých členů různých věkových kategorií a pokusit se určit, které prvky se v promluvách jednotlivých členů vyskytují, které dominují, které se odlišují a které se naopak shodují. Cílem bakalářské práce s názvem Analýza mluveného projevu ve třech generacích v Lipníku nad Bečvou je tedy popsat promluvy jednotlivých mluvčích různých generačních skupin v rámci jedné rodiny (nejmladší generaci mého bratra, střední generaci mé maminky a nejstarší generaci mé babičky).

Podnětem k vypracování této práce se rovněž stala babička, která pochází z Dolních Bojanovic u Hodonína spadajících do východomoravské nářeční skupiny, avšak v minulosti působila i v Novém Městě na Moravě a nyní je již několik let jejím trvalým bydlištěm Lipník nad Bečvou. Dalším důvodem k vypracování tohoto tématu se staly maminčiny zkušenosti s jinými nářečními skupinami. Od útlého dětství do 15 let se maminka pohybovala v okolí Dolních Bojanovic, které následně vystřídalo Brno, jež v rámci školy a posléze práce navštěvovala do 22 let. Ve 22 letech se chopila pracovní příležitosti v Praze, a to do svých 26 let. Dalšími z podnětů se stalo nejen dosud blíže neprozkoumané lipnické nářečí a jeho případná současná existence, ale také bohatá kulturní minulost samotného města. Prováděný výzkum byl realizován formou rozhovorů v podobném tematickém zaměření, tedy ve vzpomínkách na školu, na pracovní zkušenosti, popřípadě na soukromý život.

Cílem této práce je zjistit, jaké nářeční prvky se v promluvách vyskytují, jaké prvky můžeme ve zvukovém materiálu zaznamenat, zda zůstaly zachovány prvky jiných nářečních skupin, se kterými se mluvčí v minulosti setkali, jestli můžeme v záznamech nalézt jevy, které se v minulosti vyskytovaly v lipnickém nářečí nebo zda došlo v promluvách k odchýlkám od spisovného jazyka.

V první polovině práce se budeme věnovat geografickému a dialektologickému začlenění města Lipník nad Bečvou, obecným informacím o městě, stručné historii i osobnostem, které se v minulosti zabývaly nářeční situací

na tomto místě, popřípadě jeho blízkém okolí. Rovněž nemůžeme opomenout ani definici dialektologie, její vývoj, vývoj samotného nářečí, rozdělení nářečních skupin, ale také dělení národního jazyka.

Druhá polovina práce bude obsahovat samotný výzkum, pro nějž byl zvolen klíčový pilíř v podobě zvukových záznamů vytvořených během konverzace s již zmíněnými rodinnými příslušníky. Jelikož jsou mi respondenti důvěrně známí, s formou rozhovorů nenastaly téměř žádné problémy. Zaznamenané rozhovory, které byly pořízeny vědomě se souhlasem všech mluvčích, byly poté přepsány dle pravidel fonetické transkripce. Následně se zaměříme na jednotlivé zápisy nahrávek, u nichž byly provedeny rozbor hláskoslovný, tvaroslovný, lexikologický a syntaktický.

1 Lipník nad Bečvou

1.1 Obecné informace

Lipník nad Bečvou je starobylé město ležící při pravém břehu řeky Bečvy v údolí Moravské brány situované mezi Oderskými a Hostýnskými vrchy. Lipník, jak zkráceně používají místní obyvatelé, se nachází na střední Moravě v kraji Olomouckém přibližně 12 km od Přerova a 10 km od Hranic. Město patří k jedněm z nejdostupnějších v České republice, a to díky železničním, silničním a dálničním sítím. O této dostupnosti svědčí i historický záznam informující o důležité obchodní trase nazvané Jantarová stezka, která v minulosti vedla městem.¹

Město Lipník nad Bečvou má 8 575 obyvatel, celkem v pěti městských částech: Lipník nad Bečvou I-Město, Lipník nad Bečvou III-Nové Dvory, Lipník nad Bečvou V-Podhoří, Lipník nad Bečvou VI-Loučka a Lipník nad Bečvou VII-Trnávka.² Centrum města je od roku 1989 Městskou památkovou rezervací, která zahrnuje zbytky středověkých hradeb, mariánský sloup, barokní kašny, měšťanské domy s podloubími, židovské hřbitovy či radnici.³ Významnými památkami jsou také kostel svatého Jakuba Většího a k ní náležící zvonice či středověký hrad Helštýn, který se nachází v blízkosti města. (viz příloha č.2)

1.2 Původ názvu města a jeho znak

Ke vzniku města Lipník nad Bečvou se váže pověst pocházející ze 17. století, kterou zaznamenal tehdejší primátor města Zikmundek. Ačkoliv se jednalo o přenos informací ústní formou a následný obraz příběhu byl tedy velmi zkreslený, lipničtí obyvatelé stále věří, že název města Lipník našel inspiraci v lipovém lese. Pověst totiž vypráví o zakladateli města z rodu pánů z Kravař, který se rozhodl vykácet lipový les, jenž dokola obrůstal klášter s několika domy a hřbitovem, a založit zde město Lipník.⁴ Že jde o klamnou pověst, dokazuje několik faktů. Před příchodem piaristů do Lipníku na tomto místě žádný klášter neexistoval, rovněž také páni

¹ BAŘURA, Jan. *Vlastivěda moravská: II.: Místopis Moravy*. Lipenský okres. Jičínský kraj. Brno: Musejní spolek, 1919, s. 70.

² *Vybrané údaje podle obcí a jejich částí okresu Přerov: Český statistický úřad* [online]. Olomouc [cit. 2015-03-05]. Dostupné z WWW: <czso.cz/csu/xm/vybrane_udaje_podle_obci_a_jejich_casti_okresu_prerov>.

³ *Světové dědictví, NKP, chráněná území. Městská památková rezervace Lipník nad Bečvou* [online]. Praha 1, © 2003-15 [cit. 2015-03-05]. Dostupné z WWW: <<http://monumet.npu.cz/chruzeni/list.php?IdCis=RM%2C40>>.

⁴ MALOŇ, Lubor. *Putování dějinami: město Lipník v proměnách staletí*. Vyd. 1. Lipník nad Bečvou: Město Lipník nad Bečvou, 2008, s. 7. ISBN 978-80-254-3290-7.

z Kravařů nemohli město založit, jelikož se do jejich vlastnictví dostalo až v roce 1325, tedy téměř 100 let od vzniku nalezené zakládací listiny z roku 1238. Podle pověsti byl klášter přestavěn na radnici, první radnice však vznikla až v roce 1338 v Praze. Jisté však je, že město nevzniklo na zelené louce, ale na místě prvotního osídlení.⁵ Lípa je dodnes symbolem města Lipník nad Bečvou, což dokazují nejen vysázené stromy na Náměstí Tomáše Garrigua Masaryka, ale také kovaná plastika lipového stromu Tilia, poslední dílo vytvořené kovářem Alfredem Habermannem, které zdobí náměstí od května roku 2009 a stalo se tak symbolem nejen města, ale také místního kovářského umění.⁶ Spojitost s písmenem L se rovněž přisuzuje samotnému náměstí ve tvaru této litery.

Název Lipník vznikl tedy odvozením od lipového lesa. Došlo zde k připojení substantivizující přípony *-ík* k adjektivu *lipný*, tj. potok, les či háj.⁷ V rámci samotného názvu Lipník vyvstává otázka týkající se odvozeného adjektiva. Od podstatného jména Lipník se jako spisovné adjektivum používá tvar *lipnický*, setkat se však můžeme i s tvarem *lipenský*, který je občany používán již několik staletí. Tvar *lipnický* vznikl připojením přípony k základnímu kmeni, nikoliv k celému místnímu jménu. Trávníček dokládá tento jazykový jev i na příkladech, jako jsou *doubravnický* od Doubravník nebo *javornický* od Javorník.⁸ Pro zřetelnost ustoupily zkrácené formy přídavných jmen adjektivům plným, zkrácené tvary se ale nadále používají, avšak v úzkém okruhu místních obyvatel a jeho blízkého okolí. Tvar *lipnický* je považován za ideální tvar určený k používání ve veřejných publikacích nebo úředních písemnostech. U místního zpravodaje *Lipenské listy* se však zachovává tvar *lipenský*, a to s ohledem na místní úzus a tradici. Vznik adjektiva *lipenský* není doložen, můžeme se však domnívat, že tento tvar nachází svůj původ v nesrovnalostech mezi jmény Lipník, Lipno či Lipen.⁹ My se v této práci budeme držet tvaru *lipnický*, a to kvůli větší frekvenci výskytu tohoto tvaru

⁵ MALOŇ, Lubor. *Putování dějinami: město Lipník v proměnách staletí*. Vyd. 1. Lipník nad Bečvou: Město Lipník nad Bečvou, 2008, s. 7. ISBN 978-80-254-3290-7.

⁶ *Lipník nad Bečvou – Kovářské město* [online]. Lipník nad Bečvou [cit. 2015-03-06]. Dostupné z WWW: <<http://info.mesto-lipnik.cz/cz/infocentrum/pamatky/kovarske-mesto>>.

⁷ HOSÁK, Ladislav a Rudolf ŠRÁMEK. *Místní jména na Moravě a ve Slezsku*. 1. vyd. Praha: Academia, 1970, s. 534.

⁸ TRÁVNÍČEK, František: *Lipenský či lipnický? Záhorská kronika* [online]. 1934/35, roč. 17, č. 4, s. 97 [cit. 2015-02-26]. Dostupné z WWW: <<http://www.historie.hranet.cz/zk/zk17-4.pdf>>.

⁹ Tamtéž.

ve veřejných publikacích i kvůli zachování spisovného tvaru podle Trávníčka.

Současná podoba znaku Lipníku nad Bečvou vychází z pečeti ze 14. století, na kterých byl vyobrazen korunovaný lev vyrůstající z trojvrší. Jelikož se tehdejší doba znaku nedochovala, vycházelo se z již zmíněných pečeti. Nejstarší podoba znaku pochází až ze 17. století, která trvala pouze do roku 1628, kdy byl znak pozměněn a doplněn o prvky erbu Františka kardinála z Ditrichštejna.¹⁰ Tato verze trvala do roku 1946, tedy jeden rok po skončení 2. světové války, kdy začal Svaz osvobozených vězňů v Lipníku usilovat o odstranění germanismů, takže i o odstranění části erbu připomínající rod Ditrichštejnů. Tato zpráva byla zaslána Zemskému národnímu výboru a Památkovému ústavu v Brně a ministerstvu vnitra v Praze. Výsledkem však byla nedostatečná historická podloženost znaku a nekvalitní obrazová příloha. Tehdejší profesor kreslení Vilém Prinke tedy vytvořil tři návrhy lipnického znaku, které následně vyžadovaly drobnější úpravy. Prinkeho pojetí návrhu znaku však neodpovídalo heraldickým zvyklostem. Konečnou verzi znaku navrhla Marie Fiedlerová z Prahy, a ačkoliv se městská rada shodla na verzi Prinkeho, kvůli finančním možnostem a dlouhodobému odkladu se město rozhodlo zvolit návrh M. Fiedlerové, který byl 30. listopadu 1948 oficiálně schválen ministerstvem vnitra.¹¹ Současný erb a prapor Lipníku nad Bečvou vyobrazují dvouocasého korunovaného bílého lva na červeném podkladu vyrůstajícího ze zeleného trojvrší.¹² (viz příloha č. 1)

1.3 Stručná historie města

První zmínky o městu sahají až do roku 1238, z něhož pochází listina, ve které figuruje jméno lipnického markraběcího faráře a kaplana Valtera. I když zcela jednoznačná fakta o založení města nejsou, nejpravděpodobnější se zdá být informace, že město vzniklo rozšířením malé osady s kostelem Svatého Jakuba Většího v jejím centru, kde se nachází dodnes.¹³ Listina z roku 1349 společně s doloženými městskými pečeti Lacka a jeho syna Jana z Kravař již informují

¹⁰ MRÁČEK, Jakub: Erb města Lipníka. *Záhorská kronika* [online]. 1930/1931, roč. 13, č. 4, s. 98 [cit. 2015-02-26]. Dostupné z WWW: <<http://www.historie.hranet.cz/zk/zk13-4.pdf>>.

¹¹ MALOŇ, Lubor. *Putování dějinami: město Lipník v proměnách staletí*. Vyd. 1. Lipník nad Bečvou: Město Lipník nad Bečvou, 2008. s. 143-152. ISBN 978-80-254-3290-7.

¹² *Znak a prapor města* [online]. Lipník nad Bečvou [cit. 2015-03-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.mesto-lipnik.cz/cz/mesto-a-samosprava/symboly-mesta/>>.

¹³ BAŽURA, Jan. *Vlastivěda moravská: II.: Místopis Moravy*. Lipenský okres. Jičínský kraj. Brno, 1919, s. 5.

o existujícím městě Lipník nad Bečvou, které se už od roku 1378 nachází v hospodářském rozkvětu, a to díky rozšířeným pozemkům a lesům, ale rovněž přiděleným várečným pivním právem a osvobozením od roboty.¹⁴

Lipník nad Bečvou je rovněž spojen s nedalekou zříceninou hradu Helfštýn (v minulosti také Helfštejn či Helfenstein), který nechal po roce 1312 vystavět Fríduš z Línavy. Jan Lucemburský jej však donutil v témže roce hrad pobořit a v roce 1325 jej po odkoupení prodal dědičně Vokovi z Kravař. V průběhu několika následujících desetiletí patřilo město pánům z Kravař (1349-1447), pánům ze Sovince (1447-1467) a Kostkům z Postupic (1467-1474).¹⁵

Největší rozmach zaznamenalo město za vlády pánů z Pernštejna (1475-1553), respektive za vlády Viléma z Pernštejna a následně jeho synů. V této době město získalo rozšíření privilegií, byl vybudován městský vodovod, doložena je i existence řemeslných cechů, mezi nimi například zámečnický, tkalcovský, keramický a kovářský.¹⁶ Postaveno bylo rovněž městské opevnění se třinácti baštami, dvěma bránami a dvojitým příkopem, do něhož byl naváděn přívod z Loučského potoka. Opevnění však bylo v následujících stoletích několikrát porušeno, a to během obrany před Švédy a následně i před Turky, dále kvůli požáru v roce 1796 a v roce 1840, kdy byly zbořeny brány a některé bašty na příkaz krajského úřadu. Dodnes se zachovaly hradby o délce 1 137 m včetně sedmi bašt.¹⁷

Poslední z pánů z Pernštejna, zadlužený Vratislav z Pernštejna, byl v roce 1553 nucen prodat helfštýnské panství Půtovi z Ludanic, které v budoucnu převzala jeho vnučka Kateřina s manželem Petrem Vokem z Rožmberka, jež následovali Bruntálští z Vrbna.¹⁸

Lipník nad Bečvou musel v minulosti čelit několika negativním událostem, do nichž spadají požáry, v největší míře v letech 1569, 1613, 1633 a 1858. Městu se nevyhnula ani morová epidemie, která si vyžádala nejvíce obětí na přelomu let 1622-23 (celkem 800 obětí). Ta, společně s třicetiletou válkou, zapříčinila velký pokles počtu obyvatel ve městě.¹⁹

¹⁴ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 3. vyd. Praha: Libri, 1996-2011. 3. svazek, s. 494. ISBN 80-85983-12-5.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ MALOŇ, Lubor. *Putování dějinami: město Lipník v proměnách staletí*. Vyd. 1. Lipník nad Bečvou: Město Lipník nad Bečvou, 2008, s. 18. ISBN 978-80-254-3290-7.

¹⁷ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 3. vyd. Praha: Libri, 1996-2011. 3. Svazek, str. 495. ISBN 80-85983-12-5.

¹⁸ Tamtéž, s. 20-23.

¹⁹ Tamtéž, s. 494.

Výrazný rozvoj Lipníku nad Bečvou byl opět zaznamenán až v 19. století, které znamenalo vznik velkého množství průmyslových podniků a továren. Můžeme jmenovat například cukrovar, parní cihelnu, vývozní sladovnu, továrnu na korkové zátky, továrnu vozů a sirkárnu.²⁰

20. století, zejména jeho první polovina, během níž došlo ke dvěma světovým válkám, znamenalo pro město rozdělení obyvatel na české a německé. Zpočátku tichá nesnášenlivost vyvrcholila během 2. světové války v nadšení německé části obyvatel. Zemská vyšší reálka (současná Střední průmyslová škola stavební) byla během války zrušena, česká dívčí obecná škola (současné Gymnázium Lipník nad Bečvou) byla přejmenována na německou měšťanskou dívčí školu a protizidovské diskriminační zákony vyústily v odsun 141 židů do koncentračních a vyhlazovacích táborů, z nichž se po válce vrátili pouze 3.²¹

Poválečné období přineslo do města spoustu inovací ve školství a tělovýchově. V roce 1948 vznikla Tělovýchovná jednota SOKOL, v roce 1953 byla zřízena Střední průmyslová škola stavební a v roce 1958 byl otevřen místní stadion Míru. V roce 1976 se k Lipníku nad Bečvou připojily další části – Podhoří, Loučka, Trnávka, Bohuslávky, Jezernice a Týn, díky kterým město dosáhlo 10 000 obyvatel. Po Sametové revoluci se od města odpojily části Týn, Bohuslávky a Jezernice, připojily se Nové Dvory. Jedna z posledních výrazných změn se udála v roce 1993. Jednalo se o založení osmiletého gymnázia v budově ZŠ Osecká, které se stalo samostatným v roce 1996, a to přesunutím do budovy bývalé Obecné dívčí školy na ulici Komenského sady.²²

²⁰ MALOŇ, Lubor. *Putování dějinami: město Lipník v proměnách staletí*. Vyd. 1. Lipník nad Bečvou: Město Lipník nad Bečvou, 2008, s. 44-47. ISBN 978-80-254-3290-7.

²¹ Tamtéž, s. 48-58.

²² Tamtéž, s. 58-63.

2 Nářečí v Lipníku nad Bečvou

Podle Kouta patří město Lipník nad Bečvou (zmiňováno je ale také celé Lipnicko) k prostředí s ojedinělým a rozmanitým nářečím. Ve svém několikadílném pojednání *O lipenském nářečí a jeho sbírání* uveřejněném v *Záhorské kronice* se zaměřil na vlastní zkušenosti s lipnickým nářečím, které jako člověk pocházející z Čech mohl s odstupem výrazněji pozorovat.²³

Územně se nářečí Lipníku nachází na pomezí několika nářečních skupin - nářeční skupiny středomoravské (hanácké) a východomoravské (moravskoslovenské). Určité jazykové skutečnosti dodávají tomuto městu ležícímu v průchodu Moravské brány rovněž ráz podskupiny slezské (lašské). Jedná se například o krácení samohlásek ve výslovnosti (Kout uvádí jako příklady slova *luka* a *stryc* vzniklá ze slov *louka* a *strýc*), ale také přízvuk na předposlední slabice slov.²⁴ Autor se rovněž zmiňuje o vlivu polského jazyka a uvádí zde příklad slova *zgarby* (haraburdí, věci k ničemu), které podle něj vzniklo z polského *skarb* (poklad).²⁵ Jako další jazykové charakteristiky uvádí postupné setření rozdílu ve výslovnosti měkkého *l* a tvrdého *ḷ*, u kombinací hlásek *kv* a *tv* dochází k vyslovení *kf* a *tf* (*tfrdý-tvrdý*, *kfitko-květina*). Častým jevem ve výslovnosti je také nahrazení souhlásky *k* souhláskou *g* v důsledku regresivní asimilace (*gdibi*, *gdiš*). V závěru této krátké práce Kout nabádá jazykovědce k dalšímu zkoumání lipnického nářečí.²⁶

Kout se lipenskému nářečí věnoval i ve stejnojmenném článku v knize *Lipník nad Bečvou - Město a okres*.²⁷ V tomto článku se autor opakuje většinou myšlenek z pojednání *O lipenském nářečí a jeho sbírání*. Práce tak působí jako shrnutí základních charakteristik nářečí. Zároveň zde přiznává postupný zánik čistého lipnického nářečí společně s odchodem starších a s příchodem nových obyvatel, a to jak z okolních vesnic, jejichž nářečí se od městského liší například kvantitou vokálů, tak z větších vzdáleností. Kout zde odkazuje k jazykovědci Františku Bartošovi, který lipnickou mluvu zařadil do přechodné skupiny hanácko-lašského rázu. Součástí jeho intenzivní studie lipnického nářečí je i sestavený *Slovník lipenského nářečí*

²³ KOUT, Rudolf: O lipenském nářečí a jeho sbírání. *Záhorská kronika* [online]. 1928/29, roč. 11, č. 1, s. 9 [cit. 2015-03-05]. Dostupné z WWW:<<http://www.historie.hranet.cz/zk/zk11-1.pdf>>.

²⁴ Tamtéž, s. 10.

²⁵ KOUT, Rudolf: O lipenském nářečí a jeho sbírání. *Záhorská kronika* [online]. 1928/29, roč. 11, č. 2, s. 44 [cit. 2015-03-05]. Dostupné z WWW:<<http://www.historie.hranet.cz/zk/zk11-2.pdf>>.

²⁶ KOUT, Rudolf: O lipenském nářečí a jeho sbírání. *Záhorská kronika* [online]. 1928/29, roč. 11, č. 3, s. 78-80 [cit. 2015-03-05]. Dostupné z WWW:<<http://www.historie.hranet.cz/zk/zk11-3.pdf>>.

²⁷ KOUT, Rudolf: Lipenské nářečí. In *Lipník nad Bečvou: město a okres:1933*. Lipník nad Bečvou: Město Lipník nad Bečvou, 2012, s. 60-61. ISBN 978-80-260-2208-4.

obsahující 500 slov, který byl postupně uveřejněn v *Záhorské kronice* v letech 1931-1936. O čistém lipnickém nářečí původních obyvatel se ve spojitosti s R. Koutem zmiňuje okrajově také Alois Dohnal ve *Slovníku nářečí Lipenského Záhoří*.²⁸

Podle Skuliny spočívá ojedinělost lipnického nářečí v odlišnosti od okolních vesnic. V článku *K vývoji městské mluvy na severovýchodní Moravě*, otištěném v časopise *Slovo a slovesnost*,²⁹ se Skulina zabýval rozdílnými i podobnými či stejnými rysy mluvy v Lipníku nad Bečvou a v nedalekých Hranicích. Pro naši práci jsou relevantní části o lipnickém nářečí. Do lipnické mluvy podle J. Skuliny pronikla koncovka *-ej*, a to pravděpodobně z obecné češtiny. Zejména starší obyvatelé Lipníka nad Bečvou s cílem spisovné výslovnosti takto zakončují přídavná jména typu *dobrej* (dobrý), s čímž jsme se mohli setkat i v Koutově pojednání *O lipenském nářečí a jeho sbírání*.³⁰ Dalšími z charakteristik lipnické mluvy jsou setření rozdílu při vyslovování *y* a *i* (jako příklady jsou uváděna slova *picha* a *miš*, která začínají na bilabiální konsonant) a zakončování sloves v 3. osobě množného čísla koncovkami *-iju* nebo *-yju* u sloves typu *chod'iju* a *prosyju*.

„Mluva několika měst moravských se odlišuje od mluvy okolní. Jsou to města Přerov, Lipník nad Bečvou, Krásno, Valašské Meziříčí a Nový Hrozenkov.“³¹ Těmito slovy uvedl Trávníček krátký odstavec o moravských nářečích věnujících se mimo jiné i Lipníku nad Bečvou. Ten se podle jeho popisu nachází uvnitř oblasti hanáckého nářečí, některými prvky však spadá do oblasti nářečí lašského. Specifickými odlišnostmi lipnického nářečí jsou podle F. Trávníčka krácení samohlásek a přízvuk nacházející se na předposlední slabice, čímž se shoduje s názorem Kouta.³²

²⁸ DOHNAL, Alois. *Slovník nářečí Lipenského Záhoří*. Vyd 1. Lipník nad Bečvou: Město Lipník nad Bečvou, 1993, s. 2-3.

²⁹ SKULINA, Jan: K vývoji městské mluvy na severovýchodní Moravě. *Slovo a slovesnost* [online]. 1957, roč. 18, č. 1, s. 1-10 [cit. 2015-03-10]. Dostupné z WWW: <<http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=870>>.

³⁰ KOUT, Rudolf: O lipenském nářečí a jeho sbírání. *Záhorská kronika* [online]. 1928/29, roč. 11, č. 1, s. 10-11 [cit. 2015-03-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.historie.hranet.cz/zk/zk11-1.pdf>>.

³¹ TRÁVNÍČEK, František. *Moravská nářečí*. Praha, Národopisná společnost československá, 1926, s. 18.

³² KOUT, Rudolf: O lipenském nářečí a jeho sbírání. *Záhorská kronika* [online]. 1928/29, roč. 11, č. 1, s. 10-11 [cit. 2015-03-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.historie.hranet.cz/zk/zk11-1.pdf>>.

3 Osobnosti zabývající se lipnickým nářečím

3.1 Rudolf Kout (1876-1950)

Rudolf Kout působil v Lipníku nad Bečvou jako pedagog, vědecký pracovník oboru chemie, spisovatel a znalec jazykovědy – konkrétně lipnického nářečí a srbochorvatského jazyku. Narodil se 3. listopadu 1876 v Chotěnicích u Heřmanova Městce, okres Chrudim. Studoval na reálce v Pardubicích, následně pokračoval ve studiích v oboru chemie na České vysoké škole technické v Praze a na Karlově univerzitě.³³ Jeho pedagogická praxe začala v roce 1889 na reálce v Pardubicích, odkud v září roku 1900 přešel na Českou zemskou vyšší reálku v Lipníku nad Bečvou (dnes Střední průmyslová škola stavební), kde začal působit jako profesor.³⁴ Kolem roku 1920 (Antonín Frel uvádí roku 1922)³⁵ se stal druhým ředitelem této školy, vystřídal tak pozici jednoho ze zakladatelů a zároveň prvního ředitele Františka Jansy.

Kout byl talentovaný a vzdělaný pedagog, o čemž svědčí množství cizích jazyků, které ovládal (celkem 8, mezi nimi například francouzština, angličtina, němčina či srbochorvatština), ale také několik odborných chemických publikací či zvláště pro tuto práci relevantní *Slovník lipenského nářečí*, který byl na pokračování publikován v *Záhorské kronice* od listopadu roku 1931 do června 1936. Kout pojal tento slovník jako diferenční, tedy jako slovník, který uvádí odchylky od spisovného jazyka či nářečí východních Čech, odkud autor pochází. Dalšími z jeho prací jsou rovněž odborné články *O lipenském nářečí a jeho sbírání*, taktéž zveřejněny na pokračování v *Záhorské kronice*.³⁶ V těchto člancích autor zmiňuje své zkušenosti s lipnickým nářečím, které prokládá reálnými příklady ze života, ale také dialektologickými studiemi, jež rozčlenily lipnické nářečí do několika podskupin. Samotný Lipník nad Bečvou má podle autora nářečí lašské, a to kvůli krátkým samohláskám, město tak působí jako nářeční ostrov v prostředí nářečí

³³ *Kultura, osobnosti města Lipníka: Rudolf Kout* [online]. 2010, Lipník nad Bečvou [cit. 2015-03-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.mesto-lipnik.cz/cz/zivot-ve-meste/kultura/osobnosti/kout-rudolf.html>>.

³⁴ FREL, Antonín: Ředitel Rudolf Kout. Vzpomínka k sedmdesátce. *Záhorská kronika* [online]. 1946/47, roč. 24, č. 3-4, s. 64 [cit. 2015-03-11]. Dostupné z WWW: <<http://www.historie.hranet.cz/zk/zk24-2.pdf>>.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ KOUT, Rudolf: O lipenském nářečí a jeho sbírání. *Záhorská kronika* [online]. 1928/29, roč. 11, č. 1, s. 9-11; č. 2, s. 42-44; č. 3, s. 78-80 [cit. 2015-03-11]. Dostupné z WWW: <<http://www.historie.hranet.cz/zk.htm>>.

hanáckého.³⁷ Kout nezapomněl zmínit ani vliv obyvatelů, kteří jsou rodilí a kteří jsou přistěhovalí. Svůj rozdílný původ považuje za pozitivum, které mu umožní zaznamenat zvláštnosti nářečí a jeho odchylky.³⁸ Závěr třídlíneho pokračování patří shrnutí a popisu lipnického nářečí a jeho blízkého okolí.³⁹ Další a poslední z jeho odborných prací je pojednání o lipnickém nářečí pod všeřikajícím názvem *Lipenské nářečí* z roku 1933, které bylo publikováno v knize *Lipník nad Bečvou – město a soudní okres*, jež se v roce 2012 dočkalo obnoveného vydání v počtu 1200 výtisků. R. Kout také přispíval do *Lidových novin*.⁴⁰

V roce 1928 byl kvůli oční chorobě nucen profesor R. Kout na čas opustit svou funkci ředitele, které se definitivně vzdal o rok později. V roce 1929 se profesor odebral k odpočinku, stále se však účastnil politického a vědeckého dění.⁴¹ Rudolf Kout zemřel 1. října 1950.

3.2 Alois Dohnal (1929-2000)

Alois Dohnal patřil k významným pedagogům, dialektologům, spisovatelům, folkloristům a hudebníkům. Narodil se 26. dubna 1929 v Hlinsku u Lipníku nad Bečvou, kde později také navštěvoval základní školu. Od roku 1940 studoval na České státní reálce v Lipníku, avšak s přestávkou kvůli válečným létům 1941-1945, během kterých docházel na reálné gymnázium v Přerově. Po maturitní zkoušce, kterou složil opět na lipnické České státní reálce, pokračoval ve studiích na filozofické fakultě brněnské Masarykovy univerzity, obor čeština a ruština. Po vystudování působil krátce jako učitel na vojenských školách v Ostravě, Bratislavě a Brně, učil ale také na Střední průmyslové škole stavební v Lipníku, kde se stal ředitelem v roce 1974. Nejdůležitější díla jeho života vznikla až po odchodu do důchodu, do kterého se rozhodl odejít v roce 1989.

Odchod na odpočinek znamenal pro Aloise Dohnala dostatek času zabývat se rodným Záhořím, kterému věnoval několik publikací. Můžeme z nich jmenovat

³⁷ KOUT, Rudolf: O lipenském nářečí a jeho sbírání. *Záhorská kronika* [online]. 1928/29, roč. 11, č. 1, s. 9-11 [cit. 2015-03-17]. Dostupné z WWW: <<http://www.historie.hranet.cz/zk/zk11-1.pdf>>.

³⁸ KOUT, Rudolf: O lipenském nářečí a jeho sbírání. *Záhorská kronika* [online]. 1928/29, roč. 11, č. 2, s. 42-44 [cit. 2015-03-17]. Dostupné z WWW: <<http://www.historie.hranet.cz/zk/zk11-2.pdf>>.

³⁹ KOUT, Rudolf: O lipenském nářečí a jeho sbírání. *Záhorská kronika* [online]. 1928/29, roč. 11, č. 3, s. 78-80 [cit. 2015-03-17]. Dostupné z WWW: <<http://www.historie.hranet.cz/zk/zk11-3.pdf>>.

⁴⁰ KANYZA, Jaroslav: Lipensko v literatuře. *Záhorská kronika* [online]. 1949, roč. 26, č. 9-10, s. 112 [cit. 2015-03-17]. Dostupné z WWW: <<http://www.historie.hranet.cz/zk/zk26-9.pdf>>.

⁴¹ DVOŘÁK, Antonín: Ředitel Rudolf Kout. Vzpomínka k šedesátce. *Záhorská kronika* [online]. 1936/37, roč. 19, č. 2, s. 63-64 [cit. 2015-03-17]. Dostupné z WWW: <<http://www.historie.hranet.cz/zk/zk19-2.pdf>>.

například *Záhoří v zrcadle generací jednoho století* či knihu *Lidová kultura na Hané*. Již z těchto názvů je patrné, že se autor zabýval celkovou kulturou, která v sobě zahrnuje několikaletý sběr písní, zvyků, nářečních textů a zvyklostí. Pro tuto práci jsou ovšem důležité dialektologické práce *Nářeční texty z Lipenského Záhoří* a také *Slovník nářečí Lipenského Záhoří*⁴², který autor sestavoval v letech 1949-1993 na základě vlastních terénních výzkumů. „Slovník nářečí Lipenského Záhoří si klade za úkol zachytit podstatnou část slovní zásoby malé, ale rázovité a jazykově zajímavé oblasti za ‘helfštýnskými horami’, na jih a jihovýchod od Lipníka nad Bečvou.“⁴³ Dohnal se věnoval zejména dialektu soběchlebského, hlinského a lhotského typu. Zároveň v úvodu této knihy přiznává, že záhorská mluva sice patří k hanáckým nářečím, jednotně však tuto skupinu takto pojmenovat nemůžeme, a to kvůli nářečním rozdílům v této oblasti.⁴⁴

Záhorské oblasti a zejména rodnému Hlinsku se Dohnal ve svých odborných publikacích věnoval až do své smrti 11. srpna 2000 v Lipníku nad Bečvou.⁴⁵

⁴² DOHNAL, Alois. *Slovník nářečí Lipenského Záhoří*. Vyd. 1. Lipník nad Bečvou: Město Lipník nad Bečvou, 1993.

⁴³ Tamtéž, s. 2.

⁴⁴ Tamtéž, s. 3-5.

⁴⁵ *Osobnosti střední Moravy: kalendář výročí*. Olomouc: Okresní knihovna, 2009, s. 22. ISBN 978-80-85061-33-8.

4 Dialektologie

Dialektologie je jazykovědná disciplína, která se věnuje zkoumání dialektů čili nářečí (nespisovné mluvy). Předmětem studia je nalézt územní rozdíly jednotlivých jazykových skupin i národního jazyka, a to z důvodu postupného poznávání národního jazyka, jeho vývoje a zjištění vývojových příčin. Uvedeme zde přesnou definici Jaromíra Běliče: „Dialektologie je odvětví jazykovědy, které se zabývá zkoumáním nespisovné mluvy (nářečí) a rozdílů v ní na území jednotlivých národních jazyků nebo i jazykových skupin; přeneseně se užívá označení dialektologie též pro odborné zpracování nespisovné mluvy a jejích růzností ve větších nebo menších oblastech. Nářeční různosti na území jednotlivých jazyků jsou plodem minulých vývojových procesů, jejich studium vede proto k poznávání složitostí vývoje národního jazyka jako celku a někdy i k odhalování příčin tohoto vývoje.“⁴⁶ Jednotlivá nářečí podléhají územním rozdílům, můžeme je tedy následně nazvat jako nářečí zeměpisná (teritoriální, geografická) nebo rovněž místní (lokální). Hranice, tvořící přechody mezi jednotlivými dialekty, se nazývají izoglosy. Uvnitř jednotlivých nářečních území dochází k rozdělení nářečí do jádra (centra) a periferie, přičemž v jádru se vyskytují všechny nářeční prvky jednotlivého dialektu. Do nářečí nezařazujeme nestrukturní jazykové útvary, do nichž spadají profesní mluva, slang a argot. Bělič tyto útvary nazývá společenským, sociálním či vrstevným nářečím a zmiňuje, že se jedná o výrazivo různých oborů, popřípadě společenských vrstev, které se mohou užívat po celém území, tedy nejen v rámci jednoho nářečí.⁴⁷

Předmětem dialektologických zkoumání jsou zejména konkrétní monografie, které popisují jednotlivé nářeční oblasti. Monografie musí být výslednou prací, která se nářeční situací zabývá velmi podrobně. Přitom musí dialektologové přihlížet k vývojovým skutečnostem a následné nejednotnosti nářečí, která bývá narušena sociálními a lokálními činiteli. Nářečí jsou také ovlivněna pod tlakem spisovné češtiny. Dialektolog vytvářející monografii má tak za úkol přihlížet k těmto skutečnostem, rovněž vytvořit soupis současné slovní zásoby, vymezit geografickou oblast, ve které se dané nářečí nachází, popřípadě vytvořit jazykovědný atlas.

⁴⁶ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: vysokošk. učebnice*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972, s. 5. ISBN 14-567-72.

⁴⁷ Tamtéž, s. 9-10.

V tomto případě se jedná o synchronní dialektologii, která popisuje současný stav nářečí.⁴⁸

4.1 Vývoj české dialektologie

Počátky české dialektologie spadají do poloviny 19. století, ačkoliv již předtím se mnozí z autorů věnovali nářeční mluvě. Jednalo se však o pouhé autentické zapsání těchto nářečí v rámci krásné literatury (příkladem mohou být Karolína Světlá nebo Božena Němcová), k bližšímu popisu zde chyběla odborná erudice v oblasti jazykovědy.⁴⁹ Za počátky dialektologie jsou považovány práce, které se začaly věnovat nářečním rozdílům na česky mluvícím území. Nejprve bylo cílem výzkumu shromažďování a třídění nářečního materiálu, následoval rozbor hláskoslovný a tvaroslovný.⁵⁰

Jako první z významných autorů zabývajících se českou dialektologií na odborné úrovni je považován filolog a historik Alois Vojtěch Šembera (1807-1882) s jeho souhrnnou prací *Základové dialektologie československé*, ve které autor píše o třech základních nářečích: českém, moravském a slovenském. Šembera, který v minulosti studoval na bývalé Stavovské akademii i Univerzitě Palackého v Olomouci, získal nářeční materiál také pro *Mapu země moravské s částmi pohraničními Slezska, Čech, Rakous i Uher*.⁵¹ Jeho práce jsou dnes již dílem historickým, a to s ohledem na dnešní rozdílný nářeční stav ve srovnání se situací před sto lety, kdy se česká dialektologie začala rozvíjet.

Zájem o sběr dialektických materiálů pokračoval i nadále. Šemberovým pokračovatelem se stal jeho žák František Bartoš (1837-1906), jehož nejvýznamnějším dílem je dvoudílná *Dialektologie moravská*. Bartoš, jakožto jeden z představitelů slovanského semináře Jana Gebauera, v tomto díle rozvinul dialektické členění jednoho ze svých učitelů Šembery. Centrem zájmu prvního dílu se stalo nářečí slovenské, dolské, valašské a lašské, druhý díl se věnuje nářečí hanáckému a českému. V částečně lexikografické i syntaktické rovině po sobě Bartoš zanechal také *Dialektický slovník moravský*, ve kterém se soustředil na diferenciaci

⁴⁸ KELLNER, Adolf. *Úvod do dialektologie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1954, s. 8-9.

⁴⁹ BOGOCZOVÁ, Irena. *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie*. 2. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2012, s. 119-120. ISBN 978-80-7464-033-9.

⁵⁰ DAVIDOVÁ, Dana. *Kapitoly z dialektologie*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 1992, s. 5-6. ISBN 80-7042-384-6.

⁵¹ Tamtéž, s. 7.

od spisovného jazyka. Do té doby se dialektologové na skladbu ani tvoření slov příliš nezaměřovali. Do stejného období spadá i tvorba bohemisty Jana Gebauera, který sice není zapsán do dějin českých dialektologů, ale jeho práce *Navedení pro sběratele* se stala významným poučením, kterým se řídili čeští dialektologové.⁵²

Významným mezníkem v dějinách české dialektologie se stal rok 1895, ve kterém se konala Národopisná výstava českoslovanská. Ta si kladla za cíl představit život český a slovanský. Zastoupení oboru jazykovědného měl na starosti Vavřinec Josef Dušek, který v rámci této příležitosti uvedl návod ke sbírání nářečí *Jak sbírat zvláštnosti mluvy lidové* či *Dialektickou mapu Čech*. Dušek je rovněž autorem děl *Vokalismus*, *Konsonantismus* nebo *Hláskosloví nářečí jihočeských*. Jeho životním cílem bylo vytvořit slovník nářečí jihočeských, který již nestihl dokončit.⁵³

Důležité je rovněž zmínit představitele Pražského lingvistického kroužku zajímající se o dialektologii, a to především Bohuslava Havránka a Františka Trávníčka. V roce 1924 publikoval Bohuslav Havránek programovou statí *K české dialektologii*, o 10 let později, v roce 1934, vydává studii *Nářečí česká*, ve které uplatnil strukturální lingvistickou metodu výzkumu. Pro Bohuslava Havránka bylo stěžejní vyzdvihnout nářeční rozdíly na celém území, k čemuž měly dopomoci lokální práce zaměřené na jednotlivá nářečí. Hlavní důraz kladl Havránek na přesný popis geografického umístění nářečí, následně na kvalitu materiálu zahrnujícího frekvenci jednotlivých jevů, fonetické přepisy jako ukázky živé řeči, ale také rozebrání významu jednotlivých slov. V díle *Nářečí česká* se Havránek zaměřil na nářečí česká, středomoravská (hanácká) a slezská (lašská). Autorsky rovněž přispěl do třetího svazku *Československé vlastivědy* v oddílu nazvaném *Jazyk*. Navazující práci k Havránkově studii *Nářečí česká* se stala *Nářečí slovenská*, ve kterých se Václav Vážný zaměřil na východomoravskou oblast chápanou tehdy jako součást slovenského nářečního celku. Tato díla, zejména tedy Havránkova, byla několik desetiletí považována za vrchol dialektologických poučení.⁵⁴ Za pozornost

⁵² DAVIDOVÁ, Dana. *Kapitoly z dialektologie*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 1992, s. 7. ISBN 80-7042-384-6.

⁵³ BOGOCZOVÁ, Irena. *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie*. 2. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2012, s. 121. ISBN 978-80-7464-033-9.

⁵⁴ DAVIDOVÁ, Dana. *Kapitoly z dialektologie*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 1992, s. 12. ISBN 80-7042-384-6.

rovněž stojí František Trávníček a jeho práce *O českém jazyce* (1924), *Moravská nářečí* (1926) či *Historická mluvnice československá* (1935).⁵⁵

Poválečný stav české, respektive československé dialektologie, byl doprovázen vznikem dialektologického oddělení Ústavu pro jazyk český ČSAV (nyní Akademie věd ČR), který sídlí v Brně. Cílem dialektologie se stala další zkoumání místních nářečí a vznik regionálních monografií. Se vznikem dialektologického oddělení a zároveň již zmíněných cílů se začala formovat tzv. brněnská škola dialektologů, k níž patřili Adolf Kellner a jeho *Štramberská nářečí* (1939), František Svěrák a jeho *Boskovická nářečí* (1941) nebo Arnošt Lamprecht a jeho *Středoopavská nářečí* (1953).⁵⁶ Dilem Adolfa Kellnera se stala také studie *Úvod do dialektologie* (1954), kterou ještě žijící autor připravoval do tisku, poslední úpravy však byly přerušeny jeho smrtí. Ke konečným úpravám na základě autorových poznámek došlo na filozofické fakultě na katedře českého jazyka a literatury v rámci Masarykovy Univerzity v Brně.⁵⁷

Kromě již výše zmíněných autorů se dialektologií zabývali také František Kopečný, Miroslav Komárek, Josef Skulina nebo Jan Chloupek. K nejvýznamnějším dílům druhé poloviny 20. století však patří knihy *Nástin české dialektologie* Jaromíra Běliče, která vyšla v roce 1972, dále *Vývoj českého jazyka a dialektologie* z let 1964 a 1977, jehož autorským kolektivním vedoucím se stal František Cuřín, šestidílný *Český jazykový atlas*, který vznikl pod vedením Pavla Jančáka a Jana Balhara, od roku 1999 pouze pod vedením Jana Balhara, ale také čítanka *České nářeční texty* (1976), kterou redigoval Arnošt Lamprecht.⁵⁸

V současnosti se nespisovnými útvary českého jazyka zabývá brněnský Ústav pro jazyk český Akademie věd – Oddělení dialektologické, který má na starosti zkoumání dialektů, výzkum nářečního lexika a zvláštností běžné mluvy.⁵⁹

⁵⁵ DAVIDOVÁ, Dana. *Kapitoly z dialektologie*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 1992, s. 13. ISBN 80-7042-384-6.

⁵⁶ Tamtéž, s. 14-15.

⁵⁷ KELLNER, Adolf. *Úvod do dialektologie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1954, s. 3.

⁵⁸ BOGOCZOVÁ, Irena. *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie*. 2. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2012, s. 123-126. ISBN 978-80-7464-033-9.

⁵⁹ *Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR* [online]. Brno [cit. 2015-03-15]. Dostupné z WWW: <<http://ujc.cas.cz/zakladni-informace/oddeleni/oddeleni-dialektologicke/index.html>>.

4.2 Vývoj nářečí

František Cuřín uvádí: „Nářečí jsou jev historický. Vznikají a vyvíjejí se za určitých historických podmínek v souvislosti s vývojem společenství, které je jejich nositelem.“⁶⁰ Historickým vývojem nářečí se zabývá diachronní dialektologie. V minulosti na našem území žily slovanské kmeny mluvící příslušnými kmenovými nářečími. Tato nářečí se však od sebe příliš nelišila, což mělo za důsledek poměrně snadný proces sjednocení a vznik jednotného národního jazyka. Určité rozdíly zde však stále přetrvávaly.⁶¹ Od 12. století bylo feudální územní rozdělení (tedy rozčlenění na panství, správní a církevní celky) předpokladem pro formování nových nářečí odlišných od starých kmenových nářečí. Vývoj těchto nářečí a jejich diferenciací trvali několik století, zahrnovali v sobě silný vliv městských center v Čechách a na Moravě. V Čechách působilo jako silné centrum hlavní město Praha, nářeční rozdíly jsou tedy mnohem menší, než rozdíly mezi nářečími na Moravě, kde vzniklo center více. Bělič uvádí, že například nářečí středomoravské skupiny jsou mezi sebou hlouběji diferenciována než nářečí česká.⁶² Vývoj této fáze nářečí se výrazně ustálil v 17. století v době pobělohorské.

Konec 18. století znamenal pro obyvatele volnější pohyb, průmyslový růst, rozvoj dopravy nebo rozmach masové komunikace prostřednictvím tisku, televize a rádií. Mluvní začali být ovlivněni ostatními, upouštět od výrazných nářečních znaků a přizpůsobovat se mluvě okolních obyvatel. Takto začaly vznikat interdialekty, které stírají výrazné nářeční rozdíly a zachovávají společné znaky jedné nářeční skupiny. K interferenci různých nářečí dochází nejčastěji ve městě, a to zejména v průmyslových střediscích s přibývajícím počtem obyvatel. Díky mladším ročníkům dochází k interferenci také na vesnicích, ovšem v menší míře. Běžnou mluvou oblasti českého nářečí je dnes obecná čeština, která je s cílem o spisovnost často označovaná jako hovorová podoba spisovného českého jazyka. V moravských a slezských městech působí příslušné interdialekty, které jsou doplněny o nářečí původního městského obyvatelstva.⁶³

⁶⁰ CUŘÍN, František et al. *Vývoj českého jazyka a dialektologie: učebnice pro pedagogické instituty*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1964, s. 161.

⁶¹ Tamtéž, s. 161-162.

⁶² BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: vysokošk. učebnice*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972, s. 319-323. ISBN 14-567-72.

⁶³ Tamtéž, s. 323-332.

4.3 Rozvržení českých nářečních skupin

Oblast českého jazyka je rozdělena do čtyř základních nářečních skupin, které nalezneme na Moravě, ve Slezsku a jednu samostatně v Čechách. Tyto skupiny se dále dělí na podskupiny.⁶⁴

1. Nářeční skupina česká v užším smyslu

- a. Středočeská podskupina
- b. Jihozápadočeská podskupina
- c. Severovýchodočeská podskupina
- d. Jihovýchodočeská (českomoravská) podskupina

2. Nářeční skupina středomoravská

- a. Centrální středomoravská podskupina
- b. Jižní středomoravská podskupina
- c. Východní středomoravská podskupina
- d. Západní středomoravská okrajová podskupina

3. Nářeční skupina východomoravská

- a. Severní (valašská) východomoravská podskupina
- b. Jižní (slovácká) východomoravská podskupina
- c. Západní východomoravská podskupina
- d. Jihovýchodní východomoravská podskupina

4. Nářeční skupina slezská

- a. Východní slezská podskupina
- b. Západní slezská podskupina
- c. Jižní (moravská) podskupina slezských nářečí

5. Nářečí polsko-české smíšeného pruhu

⁶⁴ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: vysokošk. učebnice*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972, s. 217-317. ISBN 14-567-72.

5 Národní jazyk a jeho útvary

Národní jazyk je jeden ze znaků národa a zároveň prostředek k odlišení od národů jiných. Je nutno podotknout, že národní jazyk vznikl přirozeným vývojem započnutým na přelomu 10. a 11. století. Tento jazyk se skládá z jednotlivých jazykových útvarů (nebo také variet), které jsou si blízké a vzájemně na sebe působí. Český národní jazyk je z hlediska strukturního tvořen spisovnými a nespisovnými útvary češtiny, které vycházejí z územního základu mluvy.⁶⁵

Pro tuto práci je nezbytné vymezit pojem národní jazyk a jeho vztah k nářečí. Již samotné počátky dialektologie provázely myšlenky nad vztahem mezi nářečím a jazykem. Východiskem pro zjištění tohoto vztahu bylo dialektologům několik kritérií, mezi něž patří hledisko příbuznosti, hledisko úkonnosti a hledisko srozumitelnosti. Přesněji řečeno, dialektologové se rozhodli jazyk postupně rozdělit na menší příbuzné jazykové jednotky (hledisko příbuznosti), dále jazyk chápali jako určitý souhrn nářečí, jejichž uživatelé si spolu navzájem rozumějí (hledisko srozumitelnosti), ale také jako jazyk, který je společenským jevem, vyvíjí se v závislosti na společenství a slouží jako jeho nástroj dorozumívání (hledisko úkonnosti).⁶⁶

5.1 Spisovné útvary

Útvary spisovné ve své skupině zahrnují knižní spisovný jazyk, hovorovou češtinu a neutrální spisovnou češtinu. Spisovné útvary jsou řízeny kodifikací a slouží k dorozumívání v rámci oficiálních společenských styků. Spisovná čeština je rozlišena na podobu psanou, ale i mluvenou.⁶⁷

Knižní vrstva češtiny nachází své uplatnění nejčastěji v psaném textu, a to především v oblasti umělecké tvorby. U této variety spisovného jazyka jsou často použity přechodníky a knižní slova, která textům dodávají příznak knižnosti.⁶⁸

Hovorová čeština je mluvená forma spisovné češtiny, která byla zbavena znaků knižnosti. Ačkoliv tato varieta národního jazyka strukturně spadá

⁶⁵ DAVIDOVÁ, Dana. *Kapitoly z dialektologie*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 1992, s. 41-42. ISBN 80-7042-384-6.

⁶⁶ CURÍN, František et al. *Vývoj českého jazyka a dialektologie: učebnice pro pedagogické instituty*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1964, s. 158-159.

⁶⁷ DAVIDOVÁ, Dana. *Kapitoly z dialektologie*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 1992, s. 42-43. ISBN 80-7042-384-6.

⁶⁸ BOGOCZOVÁ, Irena. *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie*. 2. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2012, s. 19-20. ISBN 978-80-7464-033-9.

do spisovného jazyka, vůči prvkům doposud nepřijatých kodifikací, avšak běžně používaným, je mnohdy tolerantní. Hovorová čeština je tak považována jako určitý přechod mezi spisovnou a nespisovnou češtinou.⁶⁹

Neutrální spisovná čeština nenese příznak knižnosti ani hovorovosti a používá se ve všeobecných společenských stycích či administrativě.⁷⁰

5.2 Nespisovné útvary

Útvary nespisovné jsou podle Davidové „...z hlediska své funkce prostředky k nemodelovanému, živelnému vyjadřování, jehož základem je teritoriální mluva, lišící se podle regionů.“⁷¹ Mezi nespisovné útvary národního jazyka patří interdialekty, respektive jeho nejčastější český zástupce obecná čeština, a teritoriální dialekty.

Obecná čeština je nespisovný útvar národního jazyka běžně používaný především v rámci ústní komunikace. Jedná se o interdialekt (nadrážecí), který se používá hlavně v Čechách a na některých místech Moravy, a to díky síle pražského centra.⁷² Mluvíme ale také například o obecné hanáčtině, obecné laštině či obecné moravské slovenštině. Podoba těchto interdialektů je však místně rozrůzněná. Obecná čeština je často zaměňována se spisovnou hovorovou češtinou, jelikož některé nekodifikované prvky začínají do spisovné češtiny pronikat.⁷³

Teritoriální *dialekty* čili nářečí jsou geograficky rozrůzněné obměny národního jazyka, které dělí určité hranice (izoglosy), které však nejsou absolutní. Dialekt tvoří stejné idiolekty (soubory vyjadřovacích prvků jedince) a není kodifikován.

⁶⁹ DAVIDOVÁ, Dana. *Kapitoly z dialektologie*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 1992, s. 43-46. ISBN 80-7042-384-6.

⁷⁰ BOGOCZOVÁ, Irena. *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie*. 2. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2012, s. 21. ISBN 978-80-7464-033-9.

⁷¹ DAVIDOVÁ, Dana. *Kapitoly z dialektologie*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 1992, s. 43-46. ISBN 80-7042-384-6.

⁷² Tamtéž, s. 46.

⁷³ CURÍN, František et al. *Vývoj českého jazyka a dialektologie: učebnice pro pedagogické instituty*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1964, s. 163-164.

6 Praktická metodologie

V této části práce budou předloženy výsledky výzkumu vytvořené na základě analýz jednotlivých zvukových záznamů a jejich fonetických přepisů. Cílem výzkumu bylo vytvořit několik nahrávek během rozhovorů s příslušníky jedné rodiny, a to ve třech generacích. Výzkum byl realizován v Lipníku nad Bečvou se třemi respondenty, každým z jedné věkové skupiny. Nahrávky byly pořízeny v domácím prostředí s cílem zajištění pohodlí, uvolnění se během nahrávek a následného přirozeného rozhovoru. Záznamy byly nahrávány na diktafon na mobilním telefonu a vznikly tak celkem tři rozhovory, v rámci nichž byla projevena snaha o řízený rozhovor v podobném tematickém zaměření s následným cílem komparativního rozboru. Jednalo se přibližně o témata: škola, dětství, práce, popřípadě shrnutí celého života v případě rozhovoru s respondentkou nejstarší generace.

6.1 Postup analýzy

V rámci této části práce byly přepsány zaznamenané rozhovory do fonetické transkripce podle pravidel českého fonetického přepisu. Každý z těchto přepisů je přibližně stejné délky, a to bez ohledu na délku samotného zvukového záznamu.

Již během nahrávání, poté i během přepisu, byly zaznamenány nářeční rysy, se kterými se v Lipníku nad Bečvou můžeme setkat či nikoliv. Jelikož se jedná o záznamy tří generací, z nichž každá působila v Lipníku nad Bečvou rozdílnou dobu, bylo cílem zjistit, do jaké míry jsou ovlivněny lipnickým prostředím a nakolik se jejich vyjadřování liší. Na následujících stránkách budou rozebrány jednotlivé rozhovory, a to v rovinách hláskoslovné, tvaroslovné, lexikologické a syntaktické. Postup bude následovat od rozboru mluvy nejstarší generace po rozbor mluvy nejmladší generace. U jednotlivých generací budou zmíněny stručné informace, tedy křestní jméno, rok narození, rodinný vztah a také jednotlivé roky, během nichž byli respondenti ovlivněni jiným jazykovým prostředím.

6.2 Nejstarší generace

Mluvu této generace reprezentuje rozhovor s mojí babičkou Františkou, matkou z matčiny strany, narozenou v roce 1923. Babička prožila téměř celý svůj život v okolí Hodonína (přesněji vesnice Dolní Bojanovice a Starý Poddvorov). Ve

věku 45 let se na krátkou dobu přestěhovala do Nového Města na Moravě, kde však působila pouze dva roky. Poté se přestěhovala zpět na Hodonínsko, konkrétně do Hodonína, kde žila do roku 1994. V roce 1994 se babička opět přestěhovala do Dolních Bojanovic. Od roku 2004 je jejím trvalým bydlištěm Lipník nad Bečvou.

Nahrávání tohoto rozhovoru provázely občasné rušivé zvuky z okolí. Jelikož byl rozhovor realizován v domácím prostředí, záznam se neobešel bez vyrušení jiných členů rodiny pohybujících se v blízkosti. Dalším problémem, konkrétně během následujícího přepisu nahrávky, bylo zaznamenání komunikačních šumů odůvodněných vysokým věkem respondentky.

6.2.1 Rozbor hláskoslovný

Tato podkapitola se bude věnovat jednotlivým hláskovým změnám, které se v promluvě vyskytují a které se liší od spisovné normy.

V první řadě můžeme v promluvě zaznamenat neprovedení **diftongizace *ú* v *ou***. V současnosti je diftong *ou* považován za součást spisovné normy. V průběhu 15. století došlo k diftongizaci, tedy nahrazení dlouhého vokálu *ú* diftongem *ou*, který se později stal spisovnou variantou. Hláška *ú* je považována za variantu objevující se v nářeční skupině východomoravské, v které tato jazyková změna neproběhla.⁷⁴

1. „*fšecko sa naxistaŋo krúpi kref* →“
2. „*tam sa moc sa jitrŋiček tehdi ned'eŋaŋo ?eno ?enom jelítka vjetšínú* ↓“
3. „*že budú bombardovat tú fabriku gde d'elaŋi gde bili nasazeŋi* →“

U mluvčí bylo rovněž zaznamenáno **vynechání počáteční hlásky *j*** na začátku slov. Došlo tak k odsunutí pobočné hlásky *j* u slov *jsem*, *jsme*, což se však dotýká mluvy celého území, a nářečních slov východomoravské skupiny *jináč*, *jenom*.⁷⁵

1. „*a: já +sem pro_ň+ho ?aŋi nevařiu* ↓“
2. „*já +sem xodiŋa ja +sem xod'iŋa @ do teho do do tej tatri* →“
3. „*mi +zme biŋi spolu ŋvihu +enom* /“
4. „*každí to d'eŋá +ináč* ↓“

⁷⁴ LAMPRECHT, Arnošt. Dušan ŠLOSAR a Jaroslav BAUER. *Historická mluvnice češtiny*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, s. 110-111. ISBN 14-599-86.

⁷⁵ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: vysokošk. učebnice*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972, s. 71. ISBN 14-567-72.

Velmi častá je také **existence hlásky *u*** nebo **tzv. obalovaného *l***, jak je nazýváno Jaromírem Běličem v *Nástinu české dialektologie*⁷⁶ nebo Arnoštem Lamprechtem v knize *České nářeční texty*.⁷⁷ Tento foném je specifický pro jižní podskupinu východomoravské nářeční skupiny. Obalování, které se vyskytuje v rozsáhlých úsecích, se vyslovuje jako *u* a může splývat se sousedními *u*, *ú* (např. *sa namu:viui*, *h+úpá*, *d+úho*). Obalované *l* se realizuje především před vokály středními nízkými – *a*, *á* (např. *naďeuajú*, *biua*, *vařiua*, *jedua*, *moseua*, *muadá*, *xuap*) a před vokály zadními středovými – *o*, *ó* (např. *naxistauo*, *neďeuauo*, *nebaviuo*, *xod'iuo*). Ve velké míře se obalované *l* objevuje také na koncích slov (např. *moseu*, *skovávau*, *zrad'iu*, *?umřeu*, *nemňeu*). Kombinace hlásky *u* a předních vysokých vokálů *i*, *í* je v této promluvě rovněž velmi častá (např. *ďeuaui*, *vičist'iui*, *biui*, *opatrováui*). Uplatnění obalovaného *l* před středním středovým vokálem *e*, *é* nebylo ve fonetické nahrávce zaznamenáno. I přes vysokou frekvenci výskytu této hlásky se v promluvě objevily situace, kdy k obalování nedošlo, ačkoliv pro něj byly přízpůsobeny podmínky (např. *ďelaui*, *?emila*, *xod'ila*, *bila*). Přítomnost obalovaného *l* před konsonantem se ve zkoumaném materiálu neprokázala.

Další změnou nalezenou ve zkoumaném materiálu je **přehláska vysokých vokálů *u* > *i***, ke které dochází po předcházející měkké souhlásce. K této změně došlo v průběhu 14. století, v jehož závěru byla přehláska zcela provedena. Příčinou změny byla delabializace původní zaokrouhlené přední varianty vokálu *u*. V nářečích východomoravských a středomoravských se přehláska neprovedla.⁷⁸ Ačkoliv se jedná o změnu hláskoslovnou, přehláska v rámci formantů sloves se dotýká také roviny morfológické (např. *naďeuajú*, *lúbíš*, *prácu*, *γvílu*).

Spisovný tvar zvratného zájmena se je **nahrazen nářečním tvarem *sa***. Tento tvar je typický pro východomoravská nářečí, která se vyskytují blíže k východu. Tato podoba *se* > *sa* je jedním ze znaků, které charakterizují nářečí shodující se se slovenštinou nebo alespoň sousedními západoslovenskými nářečími. Tato forma odděluje podle Běliče západní okrajové úseky od jádra východomoravského nářečí.⁷⁹

1. „fšecko sa naxistauo krúpi kref → / “

⁷⁶ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: vysokošk. učebnice*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972, s. 269. ISBN 14-567-72..

⁷⁷ LAMPRECHT, Arnošt. *České nářeční texty: vysokoškolská učebnice pro filozofické a pedagogické fakulty*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976, s. 8.

⁷⁸ LAMPRECHT, Arnošt. Dušan ŠLOSAR a Jaroslav BAUER. *Historická mluvnice češtiny*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, s. 70-73. ISBN

⁷⁹ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: vysokošk. učebnice*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972, s. 267. ISBN 14-567-72.

2. „no to s+ to sa d'euá ↓ /“
3. „mne sa lubíš ↓ /“
4. „šustka sa vaříua ↓“
5. „to sa d'euauo vjetšínú takové ?običajní ↓“
6. „ja +sem sa moseua @ vidávat ↓“
7. „?a skováua sa po bojanovicáx → / bargde ?abi sa mohl skovat ?a →“
8. „?a že +esi bix sa xceua vidávat ?a →“

Ve zkoumaném materiálu dále dochází k zachování vokálů *e > a* na konci slov (např. mne, +ne, dveřá), vokálů *u > a* (fšade), vokálů *o > e* (po tem), dlouhých vokálů *í > á* (bojanovicáx). Posledními změnami zaznamenanými v minimální míře je změna kvantity vokálů v rámci dlužení (tú fabriku) nebo krácení (šit).

6.2.2 Rozbor tvaroslovný

Tato podkapitola se bude věnovat morfológickému rozboru nejvýraznějších změn ve zkoumaném textu, které se odlišují od spisovné normy.

Sloveso **být** má jako sponové sloveso i ve smyslu existenčním v 1. os. sg. tvar *su* (toš su →, že su h+úpá ↓), v 2. os. sg. ve tvaru *si*, ve kterém plní funkci existenční (ti +si ta žanetko tak+á šikovná d'efčica ↓, ?ale ti +si šikovná), jako pomocné sloveso je toto sloveso ve tvaru **sem** (já +sem biua d'ecko, já +sem mislela, ja +sem jedua všec+ →) a v množném čísle můžeme v textu nalézt tvar **sme** (šustka +zme temu říkali ↓, hoblivali +zme →, na potvorofsku +zme bili), popřípadě také nespisovný tvar *abysme* namísto spisovného *abychom* (xceli ?abizme sa namu:viui).⁸⁰

Zaznamenali jsme též zvláštní tvar imperativu slovesa **být** ve formě *byť*. Tento tvar vysvětlíme nejspíše analogickým tvořením od infinitivního základu *být* (*bít*). Tato forma náleží nářečním skupinám středomoravské a východomoravské.⁸¹

V textu se objevily také následující deklinační koncovky: **-(a)ma** v L pl. (s rod'icama ↓, mojima ↓), přítomnost koncovky **-om** v D pl. (prasatom) a koncovka **-ej**, která nahrazuje spisovnou koncovku **-é** (?on ?onemocnef tej →).⁸²

⁸⁰ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: vysokošk. učebnice*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972, s. 199-201. ISBN 14-567-72.

⁸¹ Tamtéž, s. 243.

⁸² BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: vysokošk. učebnice*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972, s. 264-269. ISBN 14-567-72.

6.2.3 Rozbor lexikologický

Tato podkapitola se bude zabývat lexikologickou stránkou získaného zvukového materiálu nejstarší generace, v rámci níž budou vysvětleny významy jednotlivých slov, které budou doloženy konkrétními úseky vyňatými z fonetické transkripce. Zajímat nás rovněž bude původ výrazů a jejich zařazení do případného nářečí. Jako opory k vypracování této podkapitoly byly použity internetová verze *Slovníku spisovného jazyka českého*, knižní verze *Slovníku nespisovné češtiny*, knižní verze *Etymologického slovníku* a *Nástin české dialektologie* Jaromíra Běliče. Slova jsou seřazena abecedně.

Adverbia **barskde** nebo také **barkde** patří mezi specifické jazykové prvky používané pouze na Moravě. Jedná se o moravismy, jejichž základem jsou místní nářečí. V tomto případě znamenají tato adverbia *kdekoliv* či přesněji *leckde*. Předpona *bar-* se může pojít i se zájmeny.⁸³ „/ ?a skovávaŋ sa po bojanovicáx → / bargde ?abi sa mohl skovat ?a → /“

Označení **být shnilý** je expresivní výraz převážně z jižní Moravy a označuje člověka, který je líný nebo pohodlný. Výraz podle *Slovníku nespisovné češtiny*⁸⁴ vznikl pravděpodobně z německého slova *faul*, které v překladu znamená shnilý, v hovorovém jazyce také líný. Respondentka tímto výrazem označuje sama sebe v rámci obhajoby své celoživotní pracovitosti: „ja +sem já +sem tam d'euaua moc rokú ja +sem biua ?aji vícát odmňeňená → / protože já +sem nebiua zhñiuá ↓ /“

Děcko je podle SSJČ spisovným označením pro dítě, nářečně lze však toto slovo vnímat jako specifické označení pro děvče. Tento výraz je rozšířený především na Moravě, rozšiřuje se ale i do jiných částí republiky. Výraz se vztahuje nejen k dětem, v plurálu se může používat k hromadnému oslovení určité skupiny vrstevníků.⁸⁵ V kontextu pro tuto práci relevantním se však tento tvar vztahuje k označení malého dítěte, konkrétně dívky: „/ ?ona biua jako maué d'eckó ↓“

⁸³ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: vysokošk. učebnice*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972, s. 204. ISBN 14-567-72.

⁸⁴ *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov*. 3., rozš. vyd. Praha: Maxdorf, 2009, s. 366. ISBN 978-80-7345-198-1.

⁸⁵ *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Praha, 2011 [cit. 2015-04-05]. Dostupné z WWW: <<http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=d%C4%9Bcko&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>>.

Označení **děvčica** je nářeční označení pro děvče nebo dívku: „/ti +si ta žanetko tak+á šikovná d'efčica ↓“ Podle SSJČ je tento výraz německého původu.⁸⁶ Další možností využití tohoto slova je vytvoření jeho deminutiva do tvaru *děvčička*: „/ ?alenku +sem si vzaŕa jako maŕoŕ d'efčicu ↓“ Oba tvary byly v záznamu použity.

Jináč nebo pouze **ináč** je adverbium, které je zaznamenané v SSJČ a znamená jinak nebo jiným způsobem:⁸⁷ „/ kaŕdí to d'eŕá ?ináč ↓“

Jinčí nebo také **jinší** jsou adjektiva odvozená od výrazu *jiný*. Jedná se o nářeční tvary, které mohou být považovány za pozitiva ve významu *jiný* či jako komparativa ve významu *lepší*:⁸⁸ „kaŕdí to d'eŕá ne @ kaŕdí ňeco jinčího no → /“

Slovo **muzika** je německého původu a obecně je označením pro hudbu. Muzika však může označovat také tradiční lidovou zábavu čili večerní tancovačku, obvykle konanou v neděli nebo v rámci *obžínek* (slavnost po dokončení žní). Tento tvar je již označován jako staročeský:⁸⁹ „no xod'iŕa +sem g muzice no ↓ /“

Adverbium **neskoro** je nářečním označením pro výraz *pozdě*. Ve zvukovém záznamu se toto slovo objevuje i ve tvaru *neskúř*:⁹⁰ „no → / ?až neskúř ja +sem sa → / mňa to nebaviŕo ↓“

Označení **Potvoranka** se vztahuje k obyvatelce vsi Starý Poddvorov, která se v minulosti jmenovala Potvorov.⁹¹ V záznamu je rovněž zmíněn výraz **Potvorovsko**, kterým respondentka značí danou vesnici.

1. „je jedna potvoranka ↓ / jeho sestra nebo švagrová ↓“
2. „na potvorofsku +zme bili ↓“
3. „nová pjekná postavená ↓ / tam xod'ili aj → / mňa sa zdá že s potvorofska“
4. „?a: teta s potvorofska jag je já nevím ↓“

⁸⁶ *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Praha, 2011 [cit. 2015-04-05]. Dostupné z WWW: <<http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=d%C4%9Bv%C4%8Dce&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>>.

⁸⁷ *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Praha, 2011 [cit. 2015-04-05]. Dostupné z WWW: <<http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=jin%C3%A1%C4%8D&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>>.

⁸⁸ *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Praha, 2011 [cit. 2015-04-05]. Dostupné z WWW: <<http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=jin%C5%A1%C3%AD&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>>.

⁸⁹ *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Praha, 2011 [cit. 2015-04-05]. Dostupné z WWW: <<http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=muzika&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>>.

⁹⁰ *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Praha, 2011 [cit. 2015-04-05]. Dostupné z WWW: <<http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=neskoro&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>>.

⁹¹ Obec Nový Poddvorov [online]. Nový Poddvorov [cit. 2015-04-05]. Dostupné z WWW: <<http://www.novypoddvorov.cz/obec/o-obci/>>.

Adjektivum **šikovný** označuje člověka, který je zručný, schopný, dovedný, obratný, popřípadě také chytrý nebo vhodný. Tento tvar se může použít i ve spojení s označením věci.⁹² V rámci této práce je však výraz *šikovný* označením pro soubor vnitřních i vnějších kladných vlastností člověka, tedy nejen pro zručnost, chytrost a dovednost, ale také pro pozitivní ohodnocení fyzického vzhledu.

1. „?ale ti +si šikovná ↓“
2. „?on biu šikovní xuapec ↓“

Šustka je nářeční označení pro nenáročný pokrm připravený z rozmačkaných brambor, mouky, másla a mléka. Tento pokrm je známý převážně jako škubánky, šulánky nebo také bramborové noky.⁹³ „/ šustka +zme temu říkali ↓ / pomačkaním bramborám ↓ /“

Spojovací výraz **aj** nahrazuje ve zkoumaném materiálu spojku i, a to velice hojně.

1. „na prácu ?aj tag na fšecko ↓“
2. „ja +sem já +sem tam d'euaa moz rokú ja +sem biua ?aj víc+át odmňeňená →“
3. „tam xod'ili ?aj → / mňe sa zdá že s potvorofska ↓“

Výraz **tož** se v textu vyskytuje pouze jako partikule a jedná se o moravský výraz znamenající *tak* nebo *tedy*.⁹⁴

1. „tož → / biuo mňe ho líto no ↓ /“
2. „tož jak já +sem biua z dolňý bojanovic ↓“
3. „toš ?ale → / ?aleŋku +sem ne_opust'ila nigdi ↓“
4. „toš jako mūd'í ?u muziki mis+im ↓“

6.2.4 Rozbor syntaktický

V rámci větné výstavby jednotlivých promluv je patrné, že se jedná o nepřipravený mluvený projev. Součástí tohoto faktu je jednodušší větná výstavba, na které se pravděpodobně podílel vysoký věk mluvčí, který vedl k její nižší

⁹² *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Praha, 2011 [cit. 2015-04-05]. Dostupné z WWW: <<http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=%C5%A1ikovn%C3%BD&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>>.

⁹³ *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Praha, 2011 [cit. 2015-04-05]. Dostupné z WWW: <<http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=%C5%A1uska&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>>.

⁹⁴ *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Praha, 2011 [cit. 2015-04-05]. Dostupné z WWW: <<http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=to%C5%BE&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>>.

soustředěnosti a schopnosti improvizace. Výhodou může být konverzace v rámci dialogu, díky němuž byla neustále udržována určitá pozornost mluvčí prostřednictvím pravidelných dotazů.

Autenticita nahrávky se projevuje nejen ve spontánnosti a bohatosti nářečních výrazů, ale v rámci syntaktické roviny také v nepravidelnostech ve větě stavbě. Tyto nepravidelnosti se projevíly:

- Nemotivovaným vychýlením z **vazby/anakolute m**
 1. „*?a: teta s potvorofska jag je já nevim* ↓ / *?es+i xod'ili jako* → /“
 2. „*@ toš su* → / *se prasatem nad'euaǵú ?a* →“
 3. „*no* → / *?až neskúř ja +sem sa* → / *mňa to nebaviu* ↓“
 4. „*no a:* → / *?on* → / *tam biua* → / *továrna n+* → / *na ti na obleki bilo vojsko* →“
- V případě shody podmětu s přísudkem jsme se v textu mohli setkat s **tzv. plurálem úcty**, který se vyskytuje ve starších nářečních vrstvách na Moravě, ve Slezsku a ojediněle i ve východních a jižních Čechách. Přísudek se tak vyskytuje v množném čísle.⁹⁵
 1. „*mamiňka xodiui za kuxařke do hospodi vařit* ↓“
 2. „*no mamiňka biui tak +á kuxařka ?a ?oňi xod'ili ?aj do hospod vařit* ↓“
 3. „*mamiňka ?onehdi ?opékli na té na takové topiňki víš* ↑“
 4. „*to +zme bili ?u jeho rod'ičů tag vařili jeho mamiňka* ↓“
- Množstvím **oprav a upřesnění** z důvodu nepřipravenosti
 1. „*?on to zabiui ?a ?očist'iu ?a* → / *rozřezal ?a střiva sa střeva sa vičist'iu* → / *no to s+ to sa d'eua ↓ / každý to d'eua ne @ každý něco jinčího no* →“
 2. „*no: mno tak mis+im od de ?od dvacíti* ↓“
 3. „*?a ska ?on sa skovávaui ?a* →“
 4. „*hoblovali +zme* → / *skuádali dře dveřá* →“
 5. „*?ale ?od re ?od roku nebo tak mo no ?od d'et d'ecko* ↓“
- Přítomností **vycpávkových slov/tzv. slovní vaty**
 1. „*@ toš su* → / *se prasatem nad'euaǵú ?a* →“
 2. „*no tož museua +sem jít d'euat mamiňka ho opatrovaui* ↓“
 3. „*tož* → / *biuo mňa ho líto no* ↓“
 4. „*tož jak já +sem biua z dolňý bojanovic* ↓“

⁹⁵ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: vysokošk. učebnice*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972, s. 205. ISBN 14-567-72.

5. „no jak →“
6. „tož jako m̃ad'í ?u muziki mis+im ↓“
7. „va → / tam → / to d'elauí rod'ina víš ↑“
8. „mamiŋka ?onehdi ?opékli na té na takové topiŋki víš ↑“
- Přítomností **kontakto**vých **prvků** či **oslovení**
 1. „no: → / to sa d'euá fšade tam ↓ / ?a to ↓“
 2. „ti +si ta žanetko tak+á šikovná d'efčica ↓ / pjekná → /“
 3. „m̃e sa lúbíš ↓ / +enom biť hodná ↓ /

6.3 Střední generace

Zástupkyní střední generace se stala moje matka Alena narozená v roce 1965 v Novém Městě na Moravě, kde také prožila první tři roky svého života. V roce 1968 se ona i s babičkou a dědečkem přestěhovali do Hodonína, kde matka žila do svých 15 let. Od roku 1980 začala navštěvovat Střední živnostenské učiliště v oboru cukrářství v Brně, kde studovala do roku 1984. Po roce 1984 následoval stálý pracovní úvazek v Hodoníně, odkud se krátce poté, v roce 1987, přestěhovala do Prahy. V roce 1991 opustila Prahu a jejím bydlištěm se na tři roky opět stalo město Hodonín. Od roku 1994 je jejím trvalým bydlištěm Lipník nad Bečvou.

6.3.1 Rozbor hláskoslovný

V této podkapitole se budeme věnovat hláskoslovnému rozboru nejvýraznějších změn získaných z fonetického přepisu rozhovoru se zástupcem střední generace.

V získaném materiálu byla zaznamenána ukázka **zachování nepřehlasované podoby *a*** namísto přehlasovaného *e* (např. *do koša* > *do koše*, *vesnica* > *vesnice*). Změna *a* > *e* se do současné podoby ustálila přibližně v 16. století. Tato nepřehlasovaná podoba se vyskytuje v převážné části východomoravské nářeční skupiny.⁹⁶

Tvar slovesa **mít** se ve fonetickém přepisu objevil několikrát ve formě *m̃et*. Tato skutečnost je typická pro pomezí písmo českého nářečí v užším smyslu a nářečí středomoravské. V *Nástinu české dialektologie* je uvedeno: „Většinou probíhají izoglosy západních délek a východních krátkostí v jednoslabičných

⁹⁶ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: vysokošk. učebnice*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972, s. 119. ISBN 14-567-72.

infinitivech se slovním základem končícím na samohlásku.“ Tyto změny se týkají i jiných slov, jako například *šít > šit, pít > pit*.⁹⁷

1. „že *?už nebudu mňet jako mamku* ↓“
2. „*?ale prostě dneska se to tag bere musí mňet vzdělání musí mňet maturitu: ?aj gdiš t je to nesxopní človje:k ?a může bít sxopnější ten bez maturiti ?ale to vůbec nigdo neřeší* ↓“

V textu můžeme v jednom případě nalézt také hlásku **μ** nebo tzv. obalované **l**. Hlásky, která je typická pro jižní podskupinu východomoravské nářeční skupiny, se však v tomto kontextu vyskytuje pouze jako cílené použití po vzoru zástupce starší generace. Časté a přirozené použití obalovaného **l** v běžné mluvě tak u zástupce střední generace nemůžeme prokázat: „*no tak bila +sem mɥadá* ↓“

Dalším znakem, který můžeme v rámci hláskoslovného rozboru zaznamenat, je **neprovedení diftongizace *ú > ou***, ke které došlo v 15. století. K tomuto provedení nedošlo u nářečí východomoravských.⁹⁸

1. *?ona trpjela i: s plicama tu takú*
2. *?a: jelikož tam nejakú dobu ještě musel d'ela:t tak tak jak ?oňi se vzali tak ?ona tam γvilku tak ?ona tam bidlela taki* ↓
3. *tag v rodném listě mám napsanú svoju mamku*

6.3.2 Rozbor tvaroslovný

Následující rozbor nás uvede do výčtu nejvýraznějších jazykových odchylek od spisovného jazyka. Stručný popis použitý na konkrétních příkladech by nám měl vysvětlit, do jakého nářečí tyto změny mohou spadat, popřípadě proč k nim došlo nebo naopak nedošlo.

Ve fonetickém přepisu můžeme zaznamenat pro spisovnou češtinu neobvyklý způsob skloňování, a to konkrétně v 7. pádě plurálu s deklinační koncovkou **-(a)ma** u slova *plíce* (*s plicama*). Podle J. Běliče jsou „tyto nestejnosti způsobeny ve východnějších nářečích **neprovedením přehlásky *a > e*** v koncovkách měkkých skloňovacích typů.“⁹⁹

⁹⁷ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: vysokošk. učebnice*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972, s. 135. ISBN 14-567-72.

⁹⁸ LAMPRECHT, Arnošt. Dušan ŠLOSAR a Jaroslav BAUER. *Historická mluvnice češtiny*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, s. 110-111. ISBN 14-599-86.

⁹⁹ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: vysokošk. učebnice*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972, s. 142-143. ISBN 14-567-72.

Ukazovací zájmeno **ten** můžeme v materiálu nalézt v různých pádech v odlišných podobách v singuláru: 1. *ten*, 2. *teho*, 6. *tem* oproti spisovným tvarům: 1. *ten*, 2. *toho*, 3. *tom*; v plurálu: 6. *tych/tých* oproti spisovnému 6. *těch*. Jedná se tak o podoby slov nacházející se převážně ve východní polovině středomoravského nářečí a ve většině nářečí východomoravské skupiny. Tyto formy jsou podle Běliče: tvary nepřímých pádů tvrdého sklonění mužského a středního rodu a jsou vyrovnány podle sklonění měkkého.¹⁰⁰

1. „*?a t'ěščí průbjex teho té nemoci +sem mňela: →*“
2. „*ne: potom +sem se s teho +spamatovala: →*“
3. „*no ?ale já se s tim ?o tem tetka bavít nexcu ↓*“
4. „*xod'í třeba spoustu tix studentů ↓*“

Zaznamenali jsme také tvar slovesa **být** v 1. os. sg. ve významu existenčním ve formě *su*. Tato sekundární podoba tohoto slovesa se vyskytuje ve středomoravských a východomoravských nářečích.

1. „*su tetka v psixické pohod'e →*“
2. „*já su třeba +neska furt ?unavená nebo tak*“

6.3.3 Rozbor lexikologický

V rámci lexikologického rozboru se zaměříme na nejvýraznější výrazy, které můžeme nalézt v promluvě zástupce střední generace. Rozbor nám bude sloužit k vytvoření charakteristiky daných výrazů s cílem pochopení jejich významu, zjištění původu či případného zařazení do konkrétního nářečí. K tomu nám budou sloužit především *Slovník nespisovné češtiny*, *Etymologický slovník* a internetová verze *Slovníku spisovného jazyka českého*. Pojmy budou seřazeny abecedně, a to pro větší přehlednost.

Vulgární výraz **buzerovat** označuje podle *Slovníku nespisovné češtiny* akt, při němž dochází k obtěžování ze strany nadřízeného. Slovo pochází z rakouského *buserieren*, což v překladu znamená otravovat, tláčit na někoho.¹⁰¹ V kontextu získané materiálu může slovo znamenat rovněž mít pod dohledem nebo slovně usměrňovat zaměstnance: „*já sem tam bila no já +sem tag ne: buzerovala →*“

¹⁰⁰ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: vysokošk. učebnice*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972, s. 176, 247. ISBN 14-567-72.

¹⁰¹ *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov*. 3., rozš. vyd. Praha: Maxdorf, 2009, s. 81. ISBN 978-80-7345-198-1.

Výraz **barák** označuje v kontextu získaného materiálu poměrně velký rodinný dům. Původně však tento výraz označoval podle SSJČ dřevěné stavby pro prozatímní ubytování, vesnické chalupy nebo dokonce barabizny, chatrče či staré a sešlé stavby.¹⁰² Vznik tohoto slova je doložen již v 18. století na Moravě. Slovo přišlo podle *Etymologického slovníku* „za třicetileté války do střední Evropy francouzským prostřednictvím z vojenství španělského“.¹⁰³ Slovní tvar barák tedy pochází z francouzského *baraque* či španělského *barraca*. Dnes se toho slovo používá jako expresivní označení pro dům. Podle R. Kouta ve *Slovníku lipenského nářečí* označuje výraz barák *postel (posměšně)*.¹⁰⁴ V rámci našeho materiálu však nebude k tomuto výkladu přihlíženo: „*se koupilo v tom hodoňíně ten barák → jak to tam kdo to tam koupil nebo jag já nevím prostě tak našli si tam barák → tak tam se koupil barák →*“

Expresivní sloveso **nakvartýrovat (se)** znamená *nastěhovat (se)* či *ubytovat (se)* a pochází z německého *einquartieren (sich)*.¹⁰⁵ Sloveso vzniklo odvozením od podstatného jména *kvartýr*, které označuje byt, ubytování, původně i celou městskou čtvrť.¹⁰⁶ „*prostě bidlelo nás na pokoji dvanáct ↓ dvanáct nás tam bilo nakvartírovaný na jedné na jedné té →*“

Rožinka je v kontextu získaného materiálu zkrácené označení pro obci Dolní Rožinka, okres Žďár nad Sázavou, která se nachází přibližně 20 km od Nového Města na Moravě,¹⁰⁷ kde se mluvčí střední generace narodila: „*taťka d'elal d'elal horníka: → f na rožince: → tam nějak ti ti doli +sou →*“

Učňák je označení pro střední odborné učiliště, v našem případě oboru cukrářství.¹⁰⁸ S tímto pojmem souvisí rovněž označení **výučňák**, což je písemný doklad o dosažení středního vzdělání v rámci tohoto institutu, konkrétně výuční

¹⁰² *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Praha, 2011 [cit. 2015-04-15]. Dostupné z WWW: <<http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=bar%C3%A1k&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>>.

¹⁰³ MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. 5. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010, s. 46. ISBN 978-80-7422-048-7.

¹⁰⁴ KOUT, Rudolf: *Slovník lipenského nářečí. Záhorská kronika*. 1932/33, roč. 15, č. 3, s. 86.

¹⁰⁵ *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Praha, 2011 [cit. 2015-07-10]. Dostupné z WWW: <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=nakvart%C3%BDrovat&sti=EMPTY&where=full_text&hsubstr=no>.

¹⁰⁶ *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov*. 3., rozš. vyd. Praha: Maxdorf, 2009, s. 224. ISBN 978-80-7345-198-1.

¹⁰⁷ *Obec Dolní Rožinka* [online]. Dolní Rožinka [cit. 2015-07-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.dolni-rozinka.cz/w1/>>

¹⁰⁸ *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov*. 3., rozš. vyd. Praha: Maxdorf, 2009, s. 438. ISBN 978-80-7345-198-1.

list.¹⁰⁹ Oba dva pojmy vznikly univerbizací z víceslovného oficiálního pojmenování, a to v rámci jazykové ekonomie.

1. „no škola no tak prostě +sem šla na ?učňák no ↓ ?a tenkrát se to @ jako v naší době gdiž něgdo prostě mňel problémi z ?učěním tak šel na ?učňák ?a jenonže tenkrát →“

2. „ten gdo nemňel ?ani ví?učňák bil ve třetí třídě: →“

Vír v tomto kontextu neoznačuje krouživý vodní či vzduchový vír, ale obec Vír nacházející se v okrese Žďár nad Sázavou, kraj Vysočina, ve které bydleli rodiče mluvčí střední generace:¹¹⁰ „no ↑ tam bidleli ve víru → to je taková vesnica vír →“

6.3.4 Rozbor syntaktický

Následující syntaktický rozbor nám představí nejvýraznější syntaktické odchylky, které vznikly na základě spontánní konverzace s velmi komunikativním člověkem. Součástí této podkapitoly je syntaktický rozbor zaměřující se na složitou větnou výstavbu s množstvím syntaktických nepravidelností. Tyto nepravidelnosti se projeví:

- **Elipsou** neboli výpustkou, kdy byl vynechán větný člen
 1. „dostávali opčanské prúkazi tak každí musel prostě nejak ten rodni list ne ↑“
 2. „?oňi se prostě poznali nejak jiy vlastně příbuzňi nejak seznámili prostě ↓ taťkúv bratr petr novák“
- **Apoziopezi**, a to jak z důvodu přerušení druhým mluvčím, tak i z vlastní iniciativy
 1. „strašně přirozená ↓ ?opravdu ↓ tag jak →“
 2. „jag dlouho +sem →“
 3. „?ale ?ono ?už zřejmě zůstala v nemocnici protože →“
- **Vyšínutím z větné vazby/anakolutem**
 1. „?a potom +sem → dostala nabítku nebo teda kam jedna kamarádka“
 2. „já +sem xťela jít na jako dříf to bila ?ekonomická škola se tomu říkalo“
 3. „xodí třeba spoustu tix studentů ↓“
- **Postpozicí**, kdy mluvčí přeshňuje svou myšlenku

¹⁰⁹ *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov*. 3., rozš. vyd. Praha: Maxdorf, 2009, s. 471. ISBN 978-80-7345-198-1.

¹¹⁰ *Vír v údolí Svratky* [online]. Vír, 2015 [cit. 2015-07-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.virvudolisvratky.cz/>>

1. „*?a ?on se ?on si tam našel manželku: → na visočiňe: →*“
 2. „*tak ?ona tam γvilku tak ?ona tam bidlela taki ↓ / γvilku f tom biťe: →*“
 3. „*ne: donuceňi ?ale prostě ?oba dva bili vdofci → ?ona bila vdova dlouho sama*“
- Množstvím **oprav, upřesnění či opakování**
 1. „*xod'ila +sem → / virostla +sem v hodoňiňe: →*“
 2. „*?a ?on se ?on si tam našel manželku: →*“
 3. „*?a tam → bidlel → no ?a tam +zme bidleli γvilku: →*“
 4. „*no zvládla no zvládla mňe donosi:t →*“
 5. „*no: ?opčas ?opčas +zme se tam stavovali +diž +zme tam jeli na hrop ↓*“
 - Nadměrnou existencí **parazitujících slov**. Nejčastějšími výrazy zaznamenanými v textu jsou: *nějak* (12x), *no* (102x), *prostě* (41x), *prakticky* (4x), *tož* (7x)

6.4 Nejmladší generace

Mluvčím nejmladší generace se stal můj bratr Patrik, narozen v roce 1995 v Hranicích. Bratr prožil celý svůj život v Lipníku nad Bečvou, a to do svých nynějších devatenáctých let. Od roku 2011 navštěvuje Patrik Obchodní akademii a Jazykovou školu v Přerově.

Během nahrávání rozhovoru s respondentem nejmladší generace vznikl drobný problém s vedením konverzace, a to kvůli jeho nižší komunikativnosti. Proto bylo nezbytné vytvořit druhou nahrávku rozhovoru a zapnout diktafon až během probíhající konverzace k vytvoření co nejpřirozenějšího dojmu.

6.4.1 Rozbor hláskoslovný

Následující hláskoslovný rozbor zvukového materiálu, který zaznamenal konverzaci se zástupcem nejmladší generace, nám představí několik nejvýraznějších hláskových změn, které jsme v mluveném slovu zachytili.

První ze zaznamenaných změn v promluvě je **existence starého é**, které se nezúžilo v *í/ý*. Podle *Historické mluvnice* češtiny došlo od 16. do 18. století k pomalé a postupné změně úženi *é > í*, a to zejména po měkkých souhláskách.¹¹¹ Toto většinové zachování původního nezúženého *é* je jednou z hlavních charakteristik

¹¹¹ LAMPRECHT, Arnošt, Dušan ŠLOSAR a Jaroslav BAUER. *Historická mluvnice češtiny*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, s. 114-116. ISBN 14-599-86.

východomoravské (moravskoslovenské) nářeční skupiny.¹¹² V získaném materiálu se v rámci této charakteristiky vyskytuje pouze jediný příklad, jehož používání není mluvčímu přirozeně vlastní. Věta, v rámci níž byla změna použita, je v rodině užívána jako ironicky podbarvená věta oznamující - nevím, co na to dál říct: „*co ti na to mám říct* ↓ // *mam žvíkačku f puse viš* ↑ *trošku* ↓“

K velmi častým změnám zaznamenaným u mluvčího patří **absence kvantity u vokálů**, v tomto případě zejména u sloves. Podle článků *O lipenském nářečí a jeho sbírání*, které postupně uveřejnil Kout v *Záhorské kronice*, patří Lipník nad Bečvou i jeho okolí k území s nářeční rozmanitostí. Nejedná se však o rozmanitost v rovině lexikální. Geograficky je Lipník nad Bečvou začleněn do nářeční skupiny středomoravské, Kout však zaznamenal i jiné rysy: „...v Lipníku samém vyslovují všechny samohlásky krátce, takže tu máme: luka, stryc. Tato krátkost samohlásek a zároveň přízvuk na předposlední slabice dodává nářečí města Lipníka rázu lašského. Znamý dialektolog Bartoš také praví, že mluva obyvatelů města Lipníka má ráz hanácko-lašský, což si můžeme vykládati též tak, že výslovnost jest podobná lašské, kdežto zásoba slov shoduje se více s nářečím hanáckým.“¹¹³

1. „*nemam co říct* ↓“
2. „*tož bavim se tam z někim* ↓ /“
3. „*já nevím jak se citi* ↓ / *na nich to neňi nijak poznat* ↓“
4. „*tak ?asi to umí lip skrit nebo tak* ↓ /“
5. „*kdi je mam vipracovat* ↓ *nestiham* ↓“
6. „*ne snažim se to říct* ↓ / *to visvetlit ?a tak* ↓“

V některých slovech bylo zjištěno **vypuštění znělých souhlásek** při výslovnosti, a to jak na začátku slova (*fšak* < +*šak*, *gdiš* < +*diš*) tak i uprostřed slova (*mislim* < *mis+im*). K těmto změnám došlo u slov, která se nevyskytovala uprostřed promluv.

1. „*já nevím tak* ↓ / *+diš pracuje f té práci jako co vistudoval nebo tak* ↓“
2. „*tag jako +diž je potřeba tag jo* ↑“
3. „*+šak texnické v lipňiku mají plno* ↓ / *místa* ↓“
4. „*+šak tetka skouší ?uš po dvaceři* ↓“
5. „*+šak negdi su venku* ↓ *gdiž +du ze školi ?a do školi* ↓“

¹¹² BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: vysokošk. učebnice*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972, s. 263. ISBN 14-567-72.

¹¹³ KOUT, Rudolf: *O lipenském nářečí a jeho sbírání. Záhorská kronika* [online]. 1928/29, roč. 11, č. 1, str. 10 [cit. 2015-05-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.historie.hranet.cz/zk/zk11-1.pdf>>.

6. „+šak ?okapi ?uš +sou nové ↓“
7. „tak → něco +sem bil mis+im ↓ / ?ale ?asi moc ne ↑“
8. „mis mis+im báječná léta pot psa ?a zbohem ?armádo ↓“

Poslední výraznější změnou nalezenou ve zkoumaném materiálu je **disimilace skupiny hlásek čt > št** na začátku slov, u některých pak i následující alternace hlásek *r/ř*. Tato změna se podle *Nástinu české dialektologie* Běliče vyskytuje na celém území, je ale omezena pouze na některá slova. Jedná se o rozdíl vyplývající z pozicních změn souhlásek vedoucích ke zjednodušení čtení slov. Některá slova, jako například číst nebo čtenář, však zůstávají v této výslovnosti zachována bez artikulační změny.¹¹⁴ Ke změnám došlo v případě mluvčího u slov *čtverka* (*štverek*, *štverki*), *čtvrtek* (*štvrtek*) a *čtvrťletka/čtvrťletní písemná práce* (*štvrťletka*). U slova *čtyři* nedošlo k disimilaci na počátku slova, došlo však ke změně hlásky *ř* na *r*, ne však ve všech případech vyslovení.

1. „musim ?uđelat ?abix mňel do štverek ↓ znamki ↓“
2. „mam tam dvje štverki ↓“
3. „ve štvrtek třeba pišem s cvičení +sem mislel že ?uš to mám fuxu štverku ?a ještě budu muset bojovat hodně ↓“
4. „třeba tetka ve středu pišem z němčini ↓ bi mňe zajimalo jak se na to na?učim gdiš pišu +ešře aj z matiki dopisuju ↓ ?a vixázi mi tam čtiri cele dvacetpjat ?a su maturant ↓ štvrťletku ↓“

6.4.2 Rozbor tvaroslovný

V rámci tvaroslovného rozboru bylo v získaném materiálu zaznamenáno vyslovování rodových zájmen typické pro nářeční skupinu východomoravskou.

Rodová zájmena i podstatná jména měkkého skloňování se v jednotném čísle ženského rodu často **shodují se skloňováním tvrdým**, a to v pádech 1., 4. a 7. Tyto tvary jsou typické pro východnější nářečí. Příkladem z podstatných jmen nám může být slovo *papuča* zaznamenané v nahrávce: 1. *papuča*, 4. *papuču*, 7. *papučou*. Příkladem z rodových zájmen je zájmeno *ona*: 1. *ona*, 4. *ju/ňu*, 7. *s ňou*.¹¹⁵

1. „s tou papučou ↑“
2. „tak s hrát si s ňou nebudu jako ↓“

¹¹⁴ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: vysokošk. učebnice*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972, s. 55. ISBN 14-567-72.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 176.

Podoba slovesa **chtít** v 3. osobě plurálu ve tvaru **chcou** nebo také tvaru *chcó* patří k rysům, které se vyskytují ve středomoravské nářeční skupině. Tato změna v nespisovné *chcou* namísto spisovného *chtějí* je však typická pro všechna moravská nářečí. V mluveném projevu se tak mohou objevit i tvary slov *dělat* > *dělajou*, *pracovat* > *pracujou* nebo *hrát* > *hrajou*.¹¹⁶

1. „to co xcou vjed'et nebo tak ↓“

2. „že fšeci xcou fšecko ↓“

Sloveso **být** ve smyslu existenčním v 1. os. sg. se vyskytuje ve tvaru *su* (popřípadě i *nejsu*) namísto spisovného tvaru *jsem* (*nejsu* *babička* ↓, *+šak něgdi su* *venku* ↓ *gdiz +du ze školi ?a do školi* ↓, *?a vixází mi tam čtíri cele dvacetpjet ?a su* *maturant* ↓), v 1. os. pl. se vyskytuje ve tvaru *sme*, avšak jako pomocné sloveso (*tož do toho břna +zme jeli* ↓, *hráli +zme tam volejbal mislim* → , *tag jeli +zme jako na turisták ?a jinak ?aj bil nejakí ližařský kurs nebo tak* ↓). Tvar slovesa *su* se vyskytuje v nářečních skupinách středomoravské a východomoravské, tvar slovesa *sme* se ve výslovnosti vyskytuje na celém území.¹¹⁷

6.4.3 Rozbor lexikologický

V rámci následujícího lexikálního rozboru bude kladen důraz na vysvětlení významu vybraných výrazů. Mluví nejmladší generace jako jediný prožil celý dosavadní život v Lipníku nad Bečvou, přihlíženo tedy bude k výrazům, které mohou být pro město či jeho okolí typické, a to s použitím *Slovníku lipenského nářečí* jazykovědce Rudolfa Kouta. Vzhledem ke stáří tohoto materiálu bude přihlíženo i k jiným zdrojům, jako jsou *Etymologický slovník*, *Slovník nespisovné češtiny* nebo *Slovník spisovného jazyka českého* v internetové verzi.

Vulgární výraz **bordel** pochází podle SSJC z francouzštiny¹¹⁸ a v našem kontextu označuje nepořádek: „furt +sem tam něco kontroloval ↓ ten její bordel ↓“

Dvůr je substantivní maskulinum označující „nekryté uzavřené prostranství u domu nebo uprostřed usedlosti“, které může být dlážděné. Obvykle je tento výraz

¹¹⁶ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: vysokošk. učebnice*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972, s. 189. ISBN 14-567-72.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 199-201.

¹¹⁸ *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Praha, 2011 [cit. 2015-04-15]. Dostupné z WWW: <<http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=bordel&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>>.

spojován s panskými usedlostmi či hospodářskými budovami.¹¹⁹ V kontextu zpracovaného materiálu dvůr odkazuje k ze všech stran kryté zahradě s částečně vydlážděným prostorem za dvoupatrovým rodinným domem uprostřed města: „*fšelijaké vjeci ↓ / jako tadi na dvůr ↑*“

Slovo **esi** označuje nářeční podmiňovací spojku vytvořenou ze spisovného slovního tvaru *jestli*. Do svého *Slovníku lipenského nářečí* ji zaznamenal i Kout.¹²⁰

1. „*tak ?es+i tam bude nějaka voda ↓*“
2. „*tak +sem mu taki to: že ?es+i mi to neud'elá nebo co ↓*“
3. „*?es+i mi to vi+de nebo ne ↓*“

Íkátéčko je univerbizované substantivum vytvořené ze zkratky Ikt, která označuje jeden ze školních předmětů na Ekonomickém lyceu v Přerově. Přesněji se jedná o označení předmětu Informační a komunikační technologie:¹²¹ „*třeba ti íkátéčko furt nevím jak ?ud'elat tu pozvánku ?a tak ↓*“

Výraz **papuč** nebo také **papuče** či dokonce **papuča** je označení pro pohodlnou domácí obuv. Podle *Slovníku lipenského nářečí* je slovo *papuč* rodu mužského i ženského a jedná se o „všeobecně rozšířené slovo značící původně huněnou bačkoru, potom i jinou podobnou obuv, pantofel, domácí střevíc“. ¹²² Původ tohoto slova pochází podle *Etymologického slovníku jazyka českého* z maďarštiny ze slova *papucz*.¹²³ SSJC uvádí, že tvar *papuč* je rodu ženského a je typický pro nářečí moravskoslovenské spadající do nářeční skupiny východomoravské:¹²⁴ „*s tou papučou ↑*“

Nevlastní částice **prej** slouží podle *Slovníku nespisovné češtiny* k „uvození nepřímého sdělení nebo vyprávění“. ¹²⁵ Rovněž je ve slovníku zmíněn původ významu, který ukazuje na 3. osobu slovesa *praviti* a jeho postupnou změnu (*praví >*

¹¹⁹ *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Praha, 2011 [cit. 2015-04-15]. Dostupné z WWW: <<http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=dv%C5%AFr&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>>.

¹²⁰ KOUT, Rudolf: *Slovník lipenského nářečí. Záhorská kronika* [online]. 1931/32, roč. 14, č. 3, s. 89 [cit. 2015-05-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.historie.hranet.cz/zk/zk14-3.pdf>>.

¹²¹ *Seznam vyučovacích předmětů: Obchodní akademie a Jazyková škola v Přerově* [online]. Přerov, 2014 [cit. 2015-04-15]. Dostupné z WWW: <http://www.oaprerov.cz:8888/sasdb_predmety.php>.

¹²² KOUT, Rudolf: *Slovník lipenského nářečí. Záhorská kronika* [online]. 1934/35, roč. 17, č. 1, s. 20 [cit. 2015-05-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.historie.hranet.cz/zk/zk17-1.pdf>>.

¹²³ MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. 5. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010, s. 433. ISBN 978-80-7422-048-7.

¹²⁴ *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Praha, 2011 [cit. 2015-04-15]. Dostupné z WWW: <<http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=papu%C4%8D&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>>.

¹²⁵ *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov*. 3., rozš. vyd. Praha: Maxdorf, 2009, s. 328. ISBN 978-80-7345-198-1.

praji > praj > prej). Tvar částice *prej* byl v 18. století uměle pozměněn na nový spisovný tvar *prý* (srov. *mlejn > mlýn*).¹²⁶

1. „*to se tam převážně tetka ?už ruší takové věci nebo tak ↓ / že nejsou prej dotace nebo ja nevím ↓*“
2. „*prej že je to aš → do pátku prodlouženo nebo tak ↓*“

Vrata jsou pomnožným slovem označujícím velké, zpravidla dvojkrídle dveře, kterými se uzavírá otvor pro vjíždění nebo vcházení do budovy nebo do dvora:¹²⁷ „*tož d vrata ↓ to budou nove ↓ před barákem ↓ / dřevjene ↓*“

Přirovnání **jako prase** není specifickým slovním spojením pro určitou oblast. Jedná se o slovní spojení, které je rozšířené v hovorové řeči. Význam tohoto spojení spočívá v označení velkého množství, mnoha nebo něčeho velkého, jako je prase. Tento výraz slouží ke zdůraznění. Původní spojitost s prasetem jako zvířetem se vytrácí, přirovnání je tak možno spojit s čímkoliv, co označuje něco velkého (např. *nuda jako prase*). Dříve se přirovnání používalo výhradně v záporném významu (špinavý jako prase), dnes ho můžeme spatřit i ve smyslu pozitivním. Do tohoto významu, zvláště v kontextu získaného audiovizuálního materiálu, se prolíná také ironie:¹²⁸ „*radi jak prase no ↓*“.

6.4.4 Rozbor syntaktický

Nepřipravenost projevu mluvčího zastupujícího mladší generaci zapříčinila množství syntaktických odchylek, které můžeme při čtení fonetického přepisu zaznamenat. Spontánnost rozhovoru je důvodem ke vzniku řady odchylek větné stavby, z nichž budou zaznamenány ty nejčastější. Množství těchto nepravidelností je závislé na komunikační úrovni jedince. Tyto nepravidelnosti se v získaném materiálu projeví zejména:

- Nadbytečnou **přítomností vycpávkových slov**, která jsou příznačná pro mluvený projev. Nejčastěji opakovanými parazitujícími jednotlivými slovy či slovními spojeními jsou: *tož* (18x), *no* (35x), samostatné *jako* (28x), *tak jako* (4x), *prostě* (2x), *nebo tak* (11x), *nebo co* (3x)

¹²⁶ *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov*. 3., rozš. vyd. Praha: Maxdorf, 2009, s. 328. ISBN 978-80-7345-198-1.

¹²⁷ *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Praha, 2011 [cit. 2015-04-15]. Dostupné z WWW: <<http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=vrata&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=n0>>.

¹²⁸ MRHAČOVÁ, Eva. *Názvy zvířat v české frazeologii a idiomatice*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1999, s. 12. ISBN 80-7042-537-7.

1. „*ale spíš se cítím takoví zaražení nebo tag jako tetka* ↓“
 2. „*ja to: skrit neumím jako* ↓“
 3. „*+su bili jednou v divadle jako tetka* ↓“
 4. „*tag jako to už +sou střípki že jako* ↓“
 5. „*no: tož jinak jako je jinde* ↓“
 6. „*bavím se tag jak se bavím no* ↓“
 7. „*tož ve druháku na turistický kurs* ↓“
 8. „*tag jako +diž je potřeba tag jo* ↑“
 9. „*to se tam převážně tetka ?už ruší takové věci nebo tak* ↓“
 10. „*mužu si dat gu_aranu ?ale prostě* ↓ / *třeba ti ikátéčko furt nevím jak ?ud'elat tu pozvánku ?a tak* ↓“
- Přítomností **anakolutu**, který se vyskytuje v nepřipravených projevech, či zvláštních větných konstrukcích
 1. „*no: tož jinak jako je jinde* ↓“
 2. „*tag ?ostatní je ostatní to je důležité co já* ↑“
 3. „*to se tam převážně tetka ?už ruší takové věci nebo tak* ↓“
 4. „*+su bili jednou v divadle jako tetka* ↓ / *v brně* ↓“
 5. „*tak to se mi povedlo* ↓ *jedna z mála věcí* ↓ *mám za sebou* ↓“
 6. „*bi mne zajímalo jak se na to na?učím gdiš píšu +eš'ě aj z matiki dopisuju* “
 7. „*ve štvrtek třeba píšem s cvičení +sem mislel že ?už to mám f suxu štverku ?a ještě budu muset bojovat hodně* ↓“
 - Množstvím **oprav** zapříčiněných nepřipraveností projevu a spontánním odpovídáním na otázky v rámci dialogu
 1. „*@ x'te x'tel bix se jako víc ?učit nebo tak prostě* ↓“
 2. „*třeba* ↓ / *místo točení popelnic budu budou popelnice točit se mnou* ↓“
 - Přítomností **apoziopeze** neboli přerušení a nedokončení výpovědi z důvodu přerušení druhým mluvčím či záměrným přerušením z důvodu
 1. „*no: no to uš si →*“
 2. „*nejdříf bix x'tel dokončit úspěšně maturitu* ↓ / *pak si →*“
 3. „*d'elal čistíče ?a té províce* ↓“
 4. „*+sem ?optimista velki ?ale →*“
 5. „*fakt budu muset ?ale* ↓“

Závěr

Cíl této práce, který byl zmíněn v úvodu, tedy popsat nejdůležitější jevy získané z fonetického přepisu promluv zástupců tří generací v rámci jedné rodiny, byl dle subjektivního uvážení splněn.

Jelikož k výzkumu došlo ve městě Lipník nad Bečvou, zabývají se první kapitoly popisu tohoto města, jeho historie, ale také vzniku názvu města, správnému užívání odvozeného přídavného jména a jeho odůvodnění či nejvýznamnějším jazykovědcům, kteří svými výzkumy přispěli ke studiu místního nářečí. Součástí teoretických kapitol se stal rovněž popis dialektologie jako jazykovědné disciplíny, její vývoj obohacený o nejvýznamnější díla této oblasti, ale také vývoj nářečí či členění národního jazyka.

Nejdůležitější součást této práce, tedy konkrétní rozbor jednotlivých nahrávek, je rozdělena do tří kapitol, které jsou rozčleněny do čtyř podkapitol podle daného rozboru. V těchto podkapitolách můžeme nalézt základní rozbor hláskosloví, tvarosloví, lexika a syntaxe. V rozboru hláskoslovném můžeme nalézt změny, které se liší od běžného spisovného jazyka. Ve většině popisovaných příkladů v této podkapitole nedošlo z historického hlediska ke změnám, a to v rámci konkrétního nářečí. V rozboru tvaroslovném byly popsány odchylky související se zakončením, které ovlivňují podobu deklinace. Rozbor lexikologický se zaměřil na popis individuálně vybraných pojmů z textu z hlediska významu a jejich případného zařazení do nářečí. V syntaktickém rozboru můžeme nalézt syntaktické nepravidelnosti, kterých se mluvčí nejčastěji dopustili.

Lipník nad Bečvou patří k dialekticky ojedinělému místu, kde se střetávají tři nářeční skupiny: východomoravská, středomoravská a slezská. Cílem bylo zjistit, s jakými nářečními prvky se zde můžeme setkat, zda se zde ještě vyskytuje lipnické nářečí, jak ho popisoval jazykovědec Rudolf Kout, a do jaké míry byli mluvčí ovlivněni jiným nářečím, se kterým přišli do styku.

U mluvčí nejstarší generace můžeme zaznamenat, že její mluva směřuje k východním nářečím. Vzhledem k bohatosti výrazů východomoravské nářeční skupiny, a to jak v rámci rozborů tvaroslovného, hláskoslovného i lexikologického, můžeme určit, že dětství prožité v prostředí slovácké nářeční podskupiny, je v respondentce hluboce zakořeněno. Vliv jiného nářečí v rozboru nebyl zaznamenán.

Mluvčí střední generace svůj život prožila v prostředí východomoravské, středomoravské a české nářeční oblasti. V rámci rozborů tvarosloví a hláskosloví jsme mohli zaznamenat vliv nářečí středomoravského a východomoravského. Velké množství nářečních odlišností však nebylo zaznamenáno. Respondentka použila několik příkladů jevů východomoravské skupiny, ve dvou případech hláskoslovného rozboru byly tyto jevy použity úmyslně. Nemůžeme tedy v rámci těchto příkladů přihlížet k celkovému nářečnímu zařazení mluvčí. Vzhledem k dloužení množství vokálů v promluvě můžeme vyloučit vliv slezské nářeční skupiny. Největší zastoupení tak mají v promluvě prvky východomoravské a středomoravské nářeční skupiny.

Mluvčí nejmladší generace jako jediný prožil celý život v Lipníku nad Bečvou. V rámci rozborů jsme mohli zjistit, že respondenta bychom mohli zařadit do skupiny východomoravské nebo slezské. Hláskoslovný rozbor nám odhalil jevy spadající do východomoravské nářeční skupiny, k jejichž vyslovení během nahrávání došlo úmyslně ze strany mluvčího. Tvaroslovný rozbor již obsahoval několik změn, které náleží k východním nářečím. Lexikologický rozbor nám však v tomto ohledu nepřinesl žádné nové poznatky. Zástupce nejmladší generace hovořil převážně hovorovou češtinou, která se vyskytuje na celém území. Hláskoslovný rozbor nám však odhalil absenci kvantity vokálů při vyslovování, čímž byla potvrzena myšlenka Rudolfa Kouta při popisu lipnického nářečí: „...v Lipníku samém vyslovují všechny samohlásky krátce, takže tu máme: luka, stryc. Tato krátkost samohlásek a zároveň přízvuk na předposlední slabice dodává nářečí města Lipníka rázu lašského.“¹²⁹ Mluvčího tak můžeme zařadit do nářeční skupiny slezské v rámci hláskosloví, zásoba slov však spadá do celého území.

Všichni tři mluvčí se shodli v zařazení do nářeční skupiny východomoravské, pouze u mluvčí nejstarší generace tato nářeční skupina výrazně převažuje. Mluvčí střední generace můžeme zařadit do celo-moravských nářečí. Pouze u mluvčího nejmladší generace jsme mohli zjistit prvky nářeční skupiny slezské, avšak pouze v hláskoslovné rovině. V dnešní době dochází ke stírání nářečních rozdílů, a to vlivem vzdělání, rozmachu dopravy či sdělovacích prostředků. Čistá nářečí můžeme nalézt na venkově či okrajových částech měst, zejména však u starších ročníků.

¹²⁹ KOUT, Rudolf: O lipenském nářečí a jeho sbírání. *Záhorská kronika* [online]. 1928/29, roč. 11, č. 1, str. 10 [cit. 2015-06-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.historie.hranet.cz/zk/zk11-1.pdf>>.

Anotace

Autor práce: Žaneta Menšíková

Název katedry a fakulty: Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Název práce: Analýza mluveného projevu ve třech generacích v Lipníku nad Bečvou

Vedoucí práce: Doc. Mgr. Miroslav Vepřek, Ph.D.

Počet znaků: 96 592

Počet příloh: 2

Počet titulů použité literatury: 27

Klíčová slova: nářečí, Lipník nad Bečvou, dialektologie, nahrávky, lexikum, hláskosloví, tvarosloví, syntax

Cílem této bakalářské práce je popsat promluvy mluvčích různých generačních skupin v rámci jedné rodiny (nejmladší generaci bratra, střední generaci matky a nejstarší generaci babičky) v Lipníku nad Bečvou. Součástí práce je teoretická část, která se věnuje historii města, vzniku názvu města, jazykovědcům zkoumajících místní nářečí, dialektologii a rozčlenění národního jazyka. Praktická část se věnuje rozboru hláskoslovnému, tvaroslovnému, lexikologickému a syntaktickému. Vzniklé rozborby by měly zjistit převažující nářeční prvky a případné prvky lipnického nářečí.

Key words: dialect, Lipník nad Bečvou, dialectology, recording, lexicology, phonetics, morphology, syntax

The aim of this bachelor thesis is to describe common spoken language of three representatives of generational groups (the youngest generation of my brother, the central generation of my mother and the oldest generation of my grandmother) in Lipník nad Bečvou. The theoretical part describes history of the city, origin of the name Lipník, linguists, who were interested in local dialect, dialectology and stratification of Czech language. Practical work is based on phonological analysis, morphological analysis, lexicological analysis and syntactic analysis. Final analysis should detect possible Lipník dialect and which of the dialects predominates.

Použité zdroje

Odborná literatura

BAŽURA, Jan. *Vlastivěda moravská: II.: Místopis Moravy*. Lipenský okres. Jičínský kraj. Brno: Musejní spolek, 1919, 418 s.

BOGOCZOVÁ, Irena. *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie*. 2. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2012, 190 s. ISBN 978-80-7464-033-9.

CUŘÍN, František et al. *Vývoj českého jazyka a dialektologie: učebnice pro pedagogické instituty*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1964, 209 s.

DAVIDOVÁ, Dana. *Kapitoly z dialektologie*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 1992, 95 s. ISBN 80-7042-384-6.

DOHNAL, Alois. *Slovník nářečí Lipenského Záhoří*. Vyd. 1. Lipník nad Bečvou: [s.n.], 1993. 130 s.

HOSÁK, Ladislav a Rudolf ŠRÁMEK. *Místní jména na Moravě a ve Slezsku*. 1. vyd. Praha: Academia, 1970, 573 s.

KELLNER, Adolf. *Úvod do dialektologie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1954, 113 s.

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 3. vyd. Praha: Libri, 1996-2011. 8 sv. ISBN 80-85983-12-5.

LAMPRECHT, Arnošt. *České nářeční texty: vysokoškolská učebnice pro filozofické a pedagogické fakulty*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976, 425 s.

LAMPRECHT, Arnošt. Dušan ŠLOSAR a Jaroslav BAUER. *Historická mluvnice češtiny*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, 423 s. ISBN 14-599-86.

MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. 5. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010, 866 s. ISBN 978-80-7422-048-7.

MALONĚ, Lubor. *Putování dějinami: město Lipník v proměnách staletí*. Vyd. 1. Lipník nad Bečvou: Město Lipník nad Bečvou, 2008, 63 s. ISBN 978-80-254-3290-7.

MRHAČOVÁ, Eva. *Názvy zvířat v české frazeologii a idiomatice*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1999, 161 s. ISBN 80-7042-537-7.

Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov. 3., rozš. vyd. Praha: Maxdorf, 2009, 501 s. ISBN 978-80-7345-198-1.

TRÁVNÍČEK, František. *Moravská nářečí*. V Praze: Nákladem Národopisné společnosti československé, 1926. 21 s.

Internetové zdroje

DVOŘÁK, Antonín: Ředitel Rudolf Kout. Vzpomínka k šedesátce. *Záhorská kronika* [online]. 1936/37, roč. 19, č. 2, s. 63-64 [cit. 2015-03-17]. Dostupné z WWW: <<http://www.historie.hranet.cz/zk/zk19-2.pdf>>.

FREL, Antonín: Ředitel Rudolf Kout. Vzpomínka k sedmdesátce. *Záhorská kronika* [online]. 1946/47, roč. 24, č. 3-4, s. 64 [cit. 2015-03-11]. Dostupné z WWW: <<http://www.historie.hranet.cz/zk/zk24-2.pdf>>.

KANYZA, Jaroslav: Lipensko v literatuře. *Záhorská kronika* [online]. 1949, roč. 26, č. 9-10, s. 112 [cit. 2015-03-17]. Dostupné z WWW: <<http://www.historie.hranet.cz/zk/zk26-9.pdf>>.

KOUT, Rudolf: O lipenském nářečí a jeho sbírání. *Záhorská kronika* [online]. 1928/29, roč. 11, č. 1, s. 9-11; č. 2, s. 42-44; č. 3, s. 78-80 [cit. 2015-03-05]. Dostupné z WWW: <<http://www.historie.hranet.cz/zk.htm>>.

KOUT, Rudolf: Slovník lipenského nářečí. *Záhorská kronika* [online]. Hranice, [cit. 2015-03-05]. Dostupné z WWW: <<http://www.historie.hranet.cz/zk.htm>>.

Kultura, osobnosti města Lipníka: Rudolf Kout [online]. 2010, Lipník nad Bečvou [cit. 2015-03-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.mesto-lipnik.cz/cz/zivot-ve-meste/kultura/osobnosti/kout-rudolf.html>>.

Lipník nad Bečvou – Kovářské město [online]. Lipník nad Bečvou [cit. 2015-03-06]. Dostupné z WWW: <<http://info.mesto-lipnik.cz/cz/infocentrum/pamatky/kovarske-mesto>>.

MRÁČEK, Jakub: Erb města Lipníka. *Záhorská kronika* [online]. 1930/1931, roč. 13, č. 4, s. 98 [cit. 2015-02-26]. Dostupné z WWW: <<http://www.historie.hranet.cz/zk/zk13-4.pdf>>.

Světové dědictví, NKP, chráněná území. Městská památková rezervace Lipník nad Bečvou [online]. Praha 1, © 2003-15 [cit. 2015-03-05]. Dostupné z WWW: <<http://monumnet.npu.cz/chruzemi/list.php?IdCis=RM%2C40>>.

TRÁVNÍČEK, František: Lipenský či lipnický? *Záhorská kronika* [online]. 1934/35, roč. 17, č. 4, s. 97 [cit. 2015-02-26]. Dostupné z WWW: <<http://www.historie.hranet.cz/zk/zk17-4.pdf>>.

Vybrané údaje podle obcí a jejich částí okresu Přerov: Český statistický úřad [online]. Olomouc [cit. 2015-03-05]. Dostupné z WWW: <czso.cz/csu/xm/vybrane_udaje_podle_obci_a_jejich_casti_okresu_prerov>.

Znak a prapor města [online]. Lipník nad Bečvou [cit. 2015-03-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.mesto-lipnik.cz/cz/mesto-a-samosprava/symbooly-mesta/>>.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Znak Lipníku nad Bečvou

Příloha č. 2: Geografická mapa – Lipník nad Bečvou

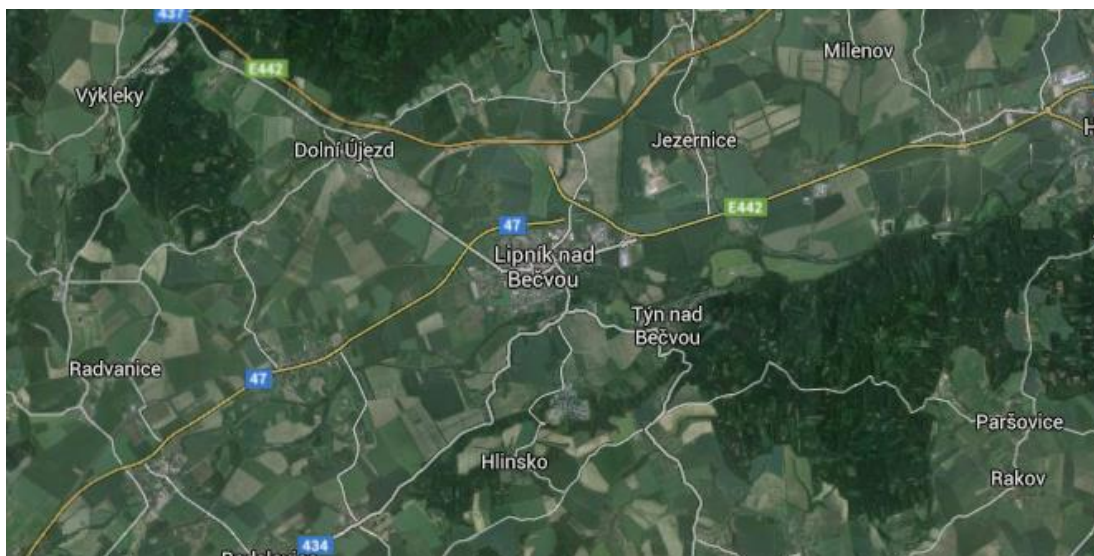
Příloha č. 1

Znak Lipníku nad Bečvou, s. 10

(<http://www.mesto-lipnik.cz/cz/mesto-a-samosprava/symboly-mesta/>)

Příloha č. 2

Geografická mapa – Lipník nad Bečvou, s. 8
(www.google.cz/maps)